

Beknopte gids van het Vlaamse Openluchtmuseum in het Limburgse Provinciedomein Bokrijk.

Dr. Jozef Weyns(†), Konservator

Zesde uitgave

met 36 tekeningen en een plan

WAARSCHUWING

Daar onderhavige gids niet na elke nieuwe museumaanwinst kan worden herdrukt, zijn ook die monumenten opgenomen waarvan de opbouw in het verschiet is ; hun nummers zijn voorafgegaan van een sterretje(*).

AFKORTINGEN :	*A.*	*= Antwerpen (provincie)*
	Br.	*= Brabant*
	Lb.	*= Limburg*
	O.-V.	*= Oost-Vlaanderen*
	W.-V.	*= West-Vlaanderen*

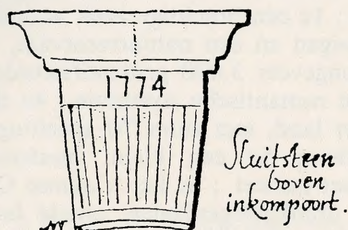
Eerste uitgave van de beknopte Gids	*: 1964.*
Tweede, ongewijzigde druk daarvan	*: 1965.*
Tweede, vermeerderde uitgave	*: 1966.*
Tweede, ongewijzigde druk daarvan	*: 1967.*
Derde, vermeerderde uitgave	*: 1969.*
Vierde, vermeerderde uitgave	*: 1971.*
Vijfde, vermeerderde uitgave	*: 1973.*
Zesde, vermeerderde uitgave	*: 1977.*

Tekeningen van de schrijver.

Oriëntatieplan van architekt F. Pinckers.

INLEIDING :
De huidige naam « Bokrijk » wortelt in de middeleeuwse vorm « Buksenrade » : « buk » = beuk, « rake » = een strook grond. Het Domein Bokrijk, heden ongeveer 550 ha groot, was tot in 1797 een bezitting van de (omstreeks die tijd opgeheven) cisterciënzernonnenabdij Herkenrode te Kuringen bij Hasselt. Op 21 maart 1938 werd het door de provincie Limburg verworven. Het is thans het meest bezochte ontspanningsoord van oostelijk België en omvat : 1e een prachtige brok natuur, met bospartijen, vijvers, wandelwegen en een natuurreservaat, 2e een arboretum van 12 ha met ongeveer 3.000 geïdentificeerde houtgewassen en bloemen ; 3e een romantische rozentuin ; 4e de grootste kinderspeeltuin van het land, met ruim 70 speeltuigen en aansluitend enkele sportvelden ; 5e een klein, modern tentoonstellingspaviljoen nabij het kasteel ; 6e het Vlaamse Openluchtmuseum ; 7e vier eet- en drankgelegenheden, zijnde het « Kasteel » (het gehele jaar open), « 't Koetshuis » (het gehele jaar open), het « Dennenhof » nabij de speeltuin (open van Pasen tot einde oktober) en de herberg « In Sint-Gummarus », gelegen in het openluchtmuseum (open van Pasen tot einde oktober) ; 8e als laatste in de rij, voorlopig, maar verre van het geringste : een Natuurwetenschappelijk Museum, dat werd opengesteld op 4 april 1970. Wij zullen het hier hebben over het openluchtmuseum. In 1953 werd daar voorgoed mee begonnen, op 12 april 1958 is het opengesteld voor het publiek. De bedoeling ervan is : met autentieke, overgeplaatste gebouwen, alsmede wat er in en bij behoort, een beeld samenstellen van de voorbije volkskultuur, d.i. van het dagelijkse leven onzer voorouders zoals dat zich uitte in huizenbouw en huisraad, in de stielvaardigheden en de landelijke bedrijven. Het museum bestrijkt het ganse Vlaamse Land.
Voor het eerst in West-Europa werd hier een nieuwe opvatting van het openluchtmuseum doorgevoerd : nl. dat de eenheid van zulk een museum niet één, afzonderlijk gebouw behoort te wezen, doch de « nederzetting » (= dorp, of ten minste gehucht). Dientengevolge worden gebouwd : 1e een Kempens dorp (met de bekende driehoekige aanlegvorm), 2e een Haspengouws dorpje (te weten een wedersamenstelling van het dorpje Ulbeek zoals dat omstreeks 1845 er uit zag), met er bij aansluitend een Brabantse « Teniers-hoek » en een Maaslands gehuchtje ; 3e een Oost- en een Westvlaams gehucht.

In deze « Beknopte Gids » wordt een korte verklaring gegeven van alle opgestelde monumenten, in de orde van de nummers die zij hebben gekregen. Voor een uitvoeriger uitleg wordt verwezen naar de « Omstandige Gids » en naar de andere uitgaven, verkrijgbaar in het museumwinkeltje. Wij komen eerst, door de hoofdtoegang, in het Haspengouws gehucht.

MONUMENTEN EN VERKLARING :

1. Poortgebouw. Woonpartij van een Haspengouwse vierkanthoeve uit Heers, Lb. Sedert 1875 van de familie Missotten (Zie gedenksteen naast voordeur !). Woonhuis (links) begin 18e eeuw ; poort uit 1774 (Zie inschrift !) ; de rechterbouw werd veranderd en aan 'n nieuwe functie aangepast. Rijke Haspengouwse baksteenbouw, in Maaslandse stijl.

2. Tolhuisje uit Gelinden, Lb. In 1725 gebouwd om de tol op het wegverkeer te innen, ten einde de weg te kunnen onderhouden. De « barrier » of « barreel » is een juiste nabootsing van die welke te Gelinden in 1723 werd geplaatst. Weerom Haspengouwse streekstijl : baksteenbouw met natuurstenen verrijking.

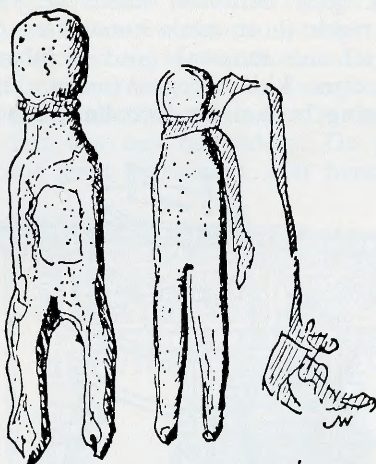
3. Pijlerkapelletje uit Klein-Gelmen, Lb. Gejaartekend 1771. De vorm is kenschetsend voor Haspengouw.

4. Stenen pijler uit Zepperen, Lb. Tot grenssteen eertijds opgesteld om de rechtsgebieden van St.-Truiden en Zepperen af te palen. In de hals : « 1553 ».

5. Oud wegkruis. Stond eertijds aan de Oude Heirbaan, nu Russelbeekstraat, te Diepenbeek, Lb. Een ongeluks- of een zoenkruis ? Het vertoont de primitiefste vorm van de stenen kruisen : met rechthoekige balkarmen. Geen inschrift : slechts ingeritst kruismotief.

6. Zoenkruis uit Velm, Lb. Nu met inschrift, dat het stuk in de jaren 1590 plaatst ; de staande balk nu met zadeldakvormige bekroning.

7. Grenssteen met heraldisch wapen. Uit Beverst, Lb. Diende waarschijnlijk tot afbakening van een heerlijk gebied, d.i. een gebied waarover een landsheer zijn rechten uitoefende.

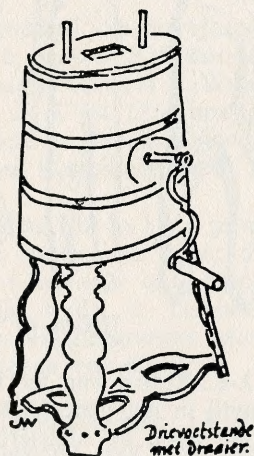

IJzeren ex voto's

8. Kapel van O.-L.-Vrouw van ter Beek. « Ter Beek » was een nonnenabdij in het gehucht Metsteren te St.-Truiden. De kapel stond nabij de Melsterbeek en was gedeeltelijk ingestort wegens ondermijning door het water. De eigenares, mevr. N. Schoofs, schonk de materialen voor afbraak, het Davidsfonds bekostigde de herbouw. Inzegening op 9 oktober 1960. Twee ijzeren ex voto's, tijdens de afbraak

gevonden, zijn in de kapel opgehangen. De kapel dagtekent uit omstreeks 1700. In het fraaie torentje hangt de klok, uit 1769, van de verdwenen St.-Antoniuskapel te Bree. Het Maria-beeld is een voorbeeld van volkskunst ; het werd geschonken door de familie H. Cosemans-Drijvers, Diepenbeek, en opnieuw aangekleed door mevrouw P. Vercammen-Peers, Heist-op-den-Berg, A.

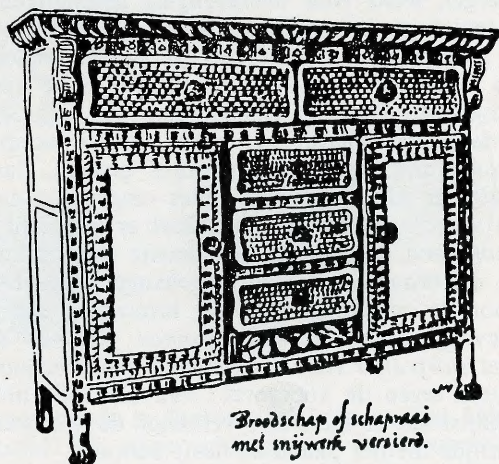
9. Meerledige vakwerkwinning uit Klein-Hoeselt, gemeente Hoeselt, Lb. *Winning* is de Limburgse naam voor boerderij. *Vakwerk* is de bouwtechniek die gebruik maakt van een houten geraamtebouw, waarvan de wandvakken gedicht worden met een vlechtwerk waarop leem is gesmeten. In Limburgs Haspengouw komt die techniek nog veel voor en is ook goed zichtbaar omdat de stijlen (loodrechte steunen), regels (horizontale houten) en de windstijlen of schoren (schuine steunen) goed zichtbaar bleven, soms zelfs een eigen kleur kregen (zwart, bruinrood, groen). Deze winning bestaat uit woonhuis, schuur met koestal,

paardestal met wagenhuis, bakhuis. Het woonhuis is de oudste kern (Let op het steile dak !) ; de twee kamers van de keldervleugel waren voorbehouden aan de heer-eige-

naar (Let op 't aangehechte W.C. aan de N.O.-hoek !). De losse bouwschikking was een voorzorg tegen brandgevaar. Geleidelijk ontstond in Haspengouw, over allerlei overgangen, de gesloten bouwschikking *(vierkanthoeve).* Het bakhuis blijft er steeds op veilige afstand van de rest (brandgevaar) ; bij onze *Contzenwinning* (Contzen = naam van pachter) is het zeer hoog en bevat een merkwaardig grote baktrog (231 cm lang) en daarnaast een *werkbank* of *broodblok,* om het brood op te vormen. Een mergelsteen in de schouw (op zolder) van 't woonhuis vertoont het inschrift 1718, maar het woonhuis kan ouder zijn (gezien 't zeer steile dak !). Tegen de voorgevel onder de dak-euzie : een kaasdroger.

10. Vakwerkhuis uit Kortessem, Lb. De (hermaakte) schouw vertoont de gedenksteen 1667. De vleugel links (= stal) is een jongere aanbouw en zet de ontwikkeling in naar de gesloten aanleg van de vierkanthoeve. De voordeur geeft toegang tot een *voorhuis* (Zie de foto van de laatste bewoner en zijn «afscheidsgroet» !). De woonkamer heeft alzo geen last van een buitendeur. De plattegrond (indeling) is dus goed bestudeerd. Het huisraad is geschikt

zoals dat was omstreeks 1890, naar de laatste bewoner nauwkeurig heeft beschreven.

De Vlaamse Toeristenbond heeft, als eerste mecenas van het museum, het huisje geschonken (1954). Let o.a. op het merkwaardige *broodschap* of schapraai en de grote fruitpers in het schuurtje (1760) !

11. Groot bakhuis uit Zolder, Lb., gehucht Viversel, ter vervanging van datgene dat bij het huis uit Kortessem behoorde en niet mee kon worden overgebracht. Sekreet of *huiske* in de aangebouwde vleugel rechts.

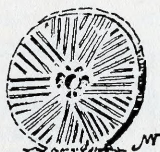
12. Paanhuis uit Diepenbeek, Lb. De naam *paan-* of *pannehuis* is afgeleid van de middeleeuwse naam *panne,* die brouwketel betekent. *Paan-* of *pannehuis* = brouwerij. Dit paanhuis was bovendien *bannaal,* d.w.z. de dorpelingen waren verplicht daar te laten brouwen of hun bier te betrekken (de *ban* was een recht van de plaatselijke heer, in het Oude Regime of de tijd vóór Napoleon, om de biercijns te innen). Het gebouw, denkelijk uit de 17e eeuw en in Maaslandse baksteenbouw met *speklagen* en kroonlijst van mergel, werd voor overbrenging geschonken door het gemeentebestuur van Diepenbeek (1955). De binneninrichting is geschonken door de brouwersvereniging « De Orde van de Roervork », Brussel (1959) ; het is de inrichting van de brouwerij Tomsin, Hoegaarden. Zij omvat : de koperen *brouwketel,* waarin het water vooraf wordt gekookt ; de *brouwkuip,* waarin mout wordt gedaan, dan het gekookt water er aan toegevoegd, alles omgeroerd met de roervork en vervolgens het moutaftreksel er uitgeschept (waarbij de *stuikmand* nodig was), dat laatste werd gekookt (met hop) in de brouwketel ; een opgehangen *koelbak* of *koelschip* voor de afkoeling van het brouwsel ; een *gistkuip* voor toevoeging van de gist ; *tonnen* voor de verdere gisting met *stortvaten* voor 't opvangen van 't schuim.
Pomp tegen de voorgevel : van een huis uit 1772 aan de Muntstraat te Leuven ; vervangt de verdwenen pomp die eertijds tot het paanhuis heeft behoord.

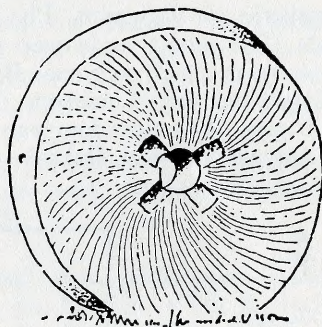
13. Hardstenen pijlerkapelletje. In 1961 overgebracht van de Oude Romeinseweg te Brustem, Lb. Traliehek en beeldje zijn vernieuwd.

14. Zwaar hardstenen ongelukskruis, nu met drielobbige armen. Uit Veulen, Lb. Inschrift : HIER IS ONVOORSIN(N)E-LYK DOOD(T) GEBLEVEN DIE VROU LUCIA GREVEN WEDUWE WIJLEN MATHYS THEVIS (HA)REN (M)AEN TOT VEULEN OP DEN 5DEN 7BER 1671. REQUIESCAT IN PACE. AMEN.
De tussen haakjes geplaatste letters waren uitgesleten ; de tekst is op 15-16 april 1964 herkapt geweest.

15. Houten achtkantige bovenkruier uit Schulen, Lb. De *bovenkruier* is het type van windmolen waarvan alleen de kop wordt verkruid bij het naar de wind keren. De Vlaming Lieven Andries uit Moerbeke-Waas heeft de eerste bovenkruier gebouwd, zij het in 1573 te Leiden of 1582 te Alkmaar, dus in elk geval in Nederland, waar later die molenvorm bijzonder veel toepassing heeft gevonden voor het opmalen van het water uit de polders. Onze stenen molens zijn ook allemaal bovenkruiers ; hun kap rust op wellen of

Molenstenen:
a: Kweern- of handmolen, ø 56 cm.
b: Windmolen, ø 1,50 m.

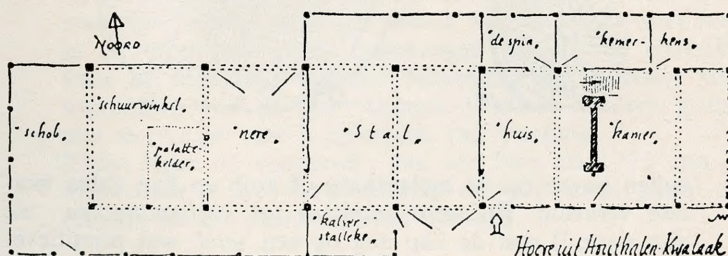
rollen boven op de molenromp of kuip en kan aldus worden verkruid. Bij onze achtkant (of *koffiepotmolen :* zie zijn vorm !) rust de kap nog op een *zetel,* wat primitiever

werd in 1954 naar Bokrijk verplaatst. Voor de maaltechniek : zie onder nr. 23 : *Standaardmolen !*
is. De molen bezit twee paar *maalgangen,* d.w.z. twee paar stenen ; ze worden bediend door een loodrechte *koning* (= as). De molen dagtekent denkelijk uit de 18e eeuw ;

16. Wip of schietboom voor handboog. In 1961 geschonken door de wipmaatschappij « Ons Genoegen » te Booischot ; op 14 juli 1963 feestelijk in gebruik genomen t.g.v. een eerste schieting.

17. Kelderhut. Is een nabootsing, naar tekeningen en onder leiding van kunstschilder wijlen Karel Wellens, van een hut die op de heide van Koersel heeft gestaan tot na de eerste wereldoorlog en gebouwd en bewoond was door een eenzaat, een bezembinder en wildstroper. De hut bestaat uit : een gegraven kuil (vandaar de naam *kelderhut)* waaroverheen een dak op lage wanden, en daartegenaan een bovengronds slaapkamertje van jongere datum. Let o.a. op de oven uitmondend in de kelderruimte en op het *papblok* (nagemaakt stuk !), zijnde een boomtronk met uithollingen om vooral boekweitpap te eten !

18. Kapelletje uit Lummen, Lb. Stenen Maria-kapelletje dat einde 1963 moest verdwijnen voor de autoweg E39, op de plaats waar die de weg naar Beringen kruist. Was genaamd « Kapelletje van Lindekens Veld ». Kan uit omstreeks 1800 zijn. Was eigendom van de familie Pools, Lummen, die het afstond voor Bokrijk.

19. Kleine boerderij uit Houthalen-Kwalaak, Lb. Goed voorbeeld van klein Limburgs-Kempens boerderijgebouw. Let o.a. op de goede oriëntatie oost-west (schuine dakschild west, rechte topgevel oost) en op de traditionele bouwindeling van oost naar west: kamer, huis, stal, schuur ! Aan de noordkant der woonpartij reikt het dak lager, voor onderbrenging van *spint* of melk- en bergkeldertje en voor slaapkamertjes ; aan de zuidkant is die verlaging van het dak aangebracht aan de schuur en een deel van de stal. In het huis : de draaiboom of *kraan* voor de koeketel en in de stalwand luiken om het koevoeder in *troggen* of etensbakken te gieten. De bemeubeling gaat terug op de toestand aan de dood van de bewoner vrijgezel Martinus Rekkers in 1919. Let o.a. op de typische *kroeg* of *kronenpot :* de aarden inmaak- en roompot met de drie schildjes (uit Langerwehe bij Düren, Rijnland, veelvuldig ingevoerd) ! Het gebouw dagtekent uit omstreeks 1800.

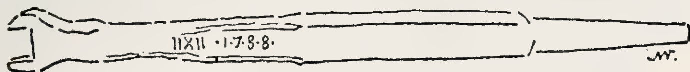
20. Groot bakhuis, met ingebouwd varkenskot en ovendak ondersteund door een klein gebint. Komt van de Pastorijhoeve te Eksel, Lb. Voor overbrenging geschonken door ere-notaris Em. Smets, Eksel, 1959.

21. Hardstenen ongelukskruis uit Hasselt. In brokstukken overgebracht (1957) uit een tuin aan de Bosstraat. Inschrift : HIER IS DOODT GEBLEVEN DEN EERSAMEN JOANNIS MOTMAN DEN 29 MYE 1750. BIDT GOD VOOR SYN ZIEL. De betrokkene was hier van zijn paard gevallen (overlevering). Het kruis is geschonken door mevr. de wed. Martens-Vandercrabben, Waterschei, Genk (1957).

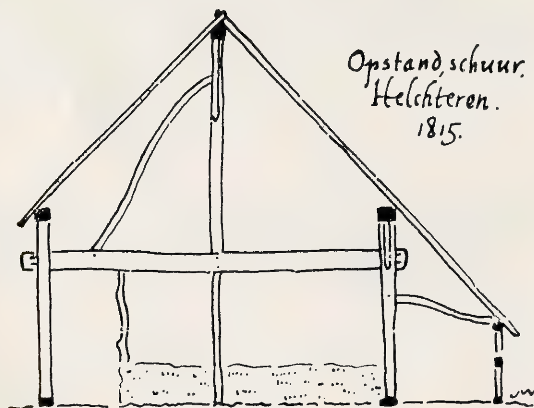
22. Toegangshek, geflankeerd van hardstenen pijlers. Uit Kerkom bij St.-Truiden, van het zgn. « Wit Kasteel ». Gift van Burggraaf Roger de Beaudignies. Pijlers in stijl Lodewijk XIV, uit omstreeks 1700.

23. Staak- of standerdmolen uit Mol-Millegem, A. Waarschijnlijk uit 1788 (jaartal op 't staakijzer, dat op 'n *teerling* van de *voet* is gelegd). Oudste type van graanwindmolen te

onzent gekend. Bouwonderdelen : een *halfopen voet* (met *paraplu* overdekt) bestaande uit gemetselde *teerlingen :* daarop kleine *draagkussens* die *kruisbalken* dragen. Op de kruising daarvan de *staak* of *standerd* (ongev. 2,5 ton !) reikend tot halverwege het *molenlijf* of *kas* en die volkomen torsend door middel van een dwars op de standaard liggende, zeer zware *steenbalk*. De molenkas bestaat uit de

meelzolder van onderen, de *steenzolder* van boven (met 2 paar stenen of *maalgangen)* en de *kap* met de *as* en *aswiel.* Uit de kap steekt de ijzeren *assekop* die het *gevlucht* of *wiekenkruis* bevat. Elke wiek bezit een *roede* en twee *vleugels.* Het « op de wind leggen » of verkruien gebeurt met de *kruias* (tussen trap en staart gebouwd), *kruihaspel, kruiketting* en *kruipalen.* Maalgang : een *steenkuip* met twee stenen : *loper,* van boven, *ligger,* van onderen ; de loper wordt gedreven door een staande as of *staakijzer* of *klauwijzer* en kan worden opgelicht met de *lichtboom* en *lichtreep.* Omheen het staakijzer zit bovenaan een lantaarnwiel of *rondsel,* dat de beweging van het *aswiel*

ontvangt. Om dat aswiel kan de rem, *prang* of *vang* genoemd, worden gespannen, door middel van de *trek-* en de *prangbalk.*
Maalverrichting : de granen lopen uit de *graanbak* of *kaar,* via de *schoen* of *reugel,* door het *kropgat* van de loper tussen de stenen ; ze worden gemalen en het meel tot buiten de stenen gedrongen ; hier met een *schelm* of *veger,* buitenzijds tegen de loper aangebracht, in het *meelgat* geveegd ; het meel zakt dan door de *meelpijp* in de *meelbak* en de *meelzak.*

24. Kleine boerderij uit Helchteren, Lb. Kenschetsend voor de Limburgse Kempen. Traditionele ruimte-indeling : kamer, huis, stal, schuur. Gejaartekend op de schouwbalk, hier *mantelbred* genaamd : 1815. De stenen van de schouw op de zolder zijn niet gebakken, slechts gedroogd *(zonbakken).* Aan de achterkant (= noordzijde) reikt het dak weer zeer laag, voor slaapkamertjes en *spint.* De voederbakken of *troggen* staan nu in 't huis. Let op de bevloering : grote keien in 't huis, kleine uitgezochte in de kamer. Tegen de zoldering : een *wip* om het handboteren te vergemakkelijken. Op de dakvorstrussen : *klein huislook* of wit vetkruid, ter plaatse *trut* geheten.

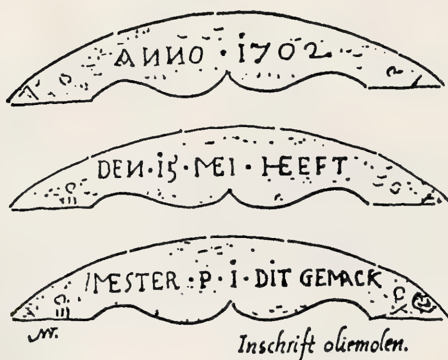
25. Varkenshok met aangebouwd *huiske* of sekreet, wat een veel voorkomende schikking is, uit Olmen, gehucht Gerheide, A.

26. Bakoven uit de Klapstraat te Zonhoven, Lb. Van een boerderij toebehorend aan de Kommissie van Openbare Onderstand te Hasselt en lang gepacht geweest door de familie Jennen. De oven zonder aangebouwd bakhuisje is te beschouwen als een Limburgse eigenaardigheid doch komt ook maar sporadisch voor.

27. Touwslagerswerkhuisje uit St.-Pieters-Lille, A. Het is in twee gedeeld : *hekelkot,* voor het kammen of *hekelen* van het *henneplint* over de grote en kleine *hennephekel,* en *draaikot,* met het groot *wiel* en een *rondsel.* Met het groot wiel wordt eerst een lange dunne draad gesponnen,

terwijl de *zeeldraaier* of touwslager achterwaarts over zijn baan stapt, almaardoor vezel uit zijn zakvormige schort halend. De spindraad legt hij onderwijl op de *kammen* langs zijn baan van ongeveer 140 m. Die *spindraad* wordt dan door middel van het rondsel, waarbij ook een *wagentje* en gegroefde hamertjes dienst verlenen, ineengedraaid, in veelvuldiger aantal volgens de dikte van het te maken touw. Herkomstig van de Oevelenberg, waar *zeeldraaierke* Louis Henrothay van 1900 tot 1955 dit alaam heeft gebruikt.

28. Olieslagmolen uit Ellikom, Lb. Diende tot de oliewinning voor de keuken (uit raapzaad, koolzaad) en voor ander gebruik zoals voor lampen en verven (uit vlaszaad, dodderzaad). Het olieslaan omvat drie bewerkingen : 1e de zaden kneuzen of breken onder het paar zware *kantstenen* van de *kollergang* die rollen rondom een *steenspil* en over een *ligger ;* 2e het verwarmen van de gebroken zaden op het vuur van de *vuister ;* 3e het plaatsen van de zakjes met verhit zaad in de *slagbank* of 't *persblok,* waar, door middel van een *slaghei* en *slagbeitel,* de olie wordt uit de zaden gedreven, en, door een *loshei* of *losbeitel,* de inhoud van de persholte weer bevrijd. De bovenste wentelas bedient de kollergang, de onderste (hier *wateras)* beweegt de heien boven de slagbank. Het dreunen van de heien op de beitels gaf ontstaan aan de naam *slagmolen.* Het kroonrad van de

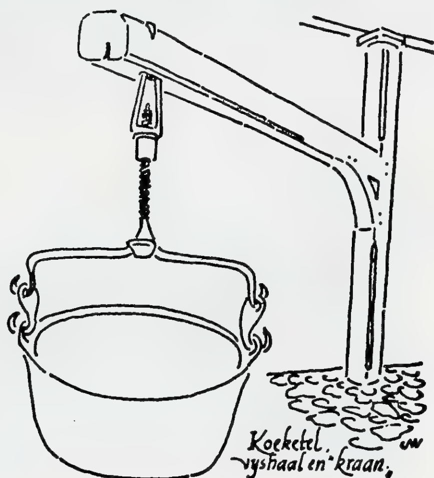

Inschrift oliemolen.

steenspil draagt het inschrift : ANNO 1702 DEN 15 MEI HEEFT MESTER P.I. DIT GEMACK. Dus dagtekent de molen uit 1702. Van vóór 1829 was de familie Cillen er eigenaar van tot in 1960, toen de Limburgse Syndikale Kamer van het Bouwbedrijf de molen kocht om hem aan Bokrijk te schenken (plechtige overdracht : 27 april 1963). In 1829 was de onderligger van de kollergang vernieuwd, een steen van ongeveer 3.000 kg : 16 paarden kwamen er aan te pas om hem van Bree tot Ellikom te vervoeren.

29. Kleine schaapskooi uit Neerpelt-Herent, Lb. Van de Betteboshoef aldaar. Allicht de laatste van de Limburgse Kempen. Was oorspronkelijk een schob, werd vergroot tot schaapskooi. De dubbelvleugelige deur is in de smalle zijde gestoken, gelijk gebruikelijk voor de schaapskooien overal in West-Europa.

30. Dorpsplein. Driehoekig dorpsplein, kenschetsend voor de Kempen. Let op de afsluiting met gevlochten *tuinen* (naar Pieter Bruegel) en met draaibomen *(veken, valveken, gaar, valgader, valderen,* enz. geheten ; denk aan de familie-

namen daarvan afgeleid !). Op dit plein verzamelde de gemeenschappelijke herder de ganse kudde of *heerd* en leidde die naar de gemene weide *(broek, vroente, heide).* De dorpsvijver was dus een drenk, ook de brandput om brand te bestrijden.

31. Kilbershoeve uit Meeuwen, Lb. Grote Limburgs-Kempense boerderij, in haar bouwtrant door het rijkere, en daarom toonaangevende Haspengouw beïnvloed (Zie de stijlen in de wand, de gang achter de voordeur !). Zij werd geschonken door de Belgische Boerenbond en is ons enige voorbeeld waarbij de oude meubelen de bouw bij de overplaatsing hebben vergezeld. Deze aankleding, van omstreeks de eerste wereldoorlog, is dan ook het slotbeeld van de « oude tijd » zover die in ons museum wordt uitgebeeld, want nadien volgt de « moderne » mechanisatie. Inzonderheid lette men op : de *Leuvense stoof* in de kamer, de grote draaiboom die door een gleuf van de binnenwand tot in de gang kan worden gewenteld, de versiering in de keienvloer van de kamer, de ingebouwde slaapsteden of alkoven, het goed gevulde *tinrek,* de bijzondere vloer van het achterste slaapkamertje. Het schuurgebouw omvat : vooraan een *karhuis* voor *huugkar* of hoogkar en *erdkar* of aardkar, de twee oude Kempense karvormen ; dan de schuurruimte met de dorsvloer of *din* (Vgl. Duitse *Tenne !)* tussen twee tasruimten of *oelichten,* verder een schaapskooi en ten slotte een turfkot of *sjabbertensjob (sjabbert* = heiturf, schadden ; *sjob* = schob). In de schuur is enig vlasgetuig opgesteld : *vlasbraken, zwingelstoelen* en *zwingelmolen.* De schuur staat op goed overwogen wijze opgesteld, haaks t.o.v. het woonstalhuis. Het bakhuis, met aangebouwd

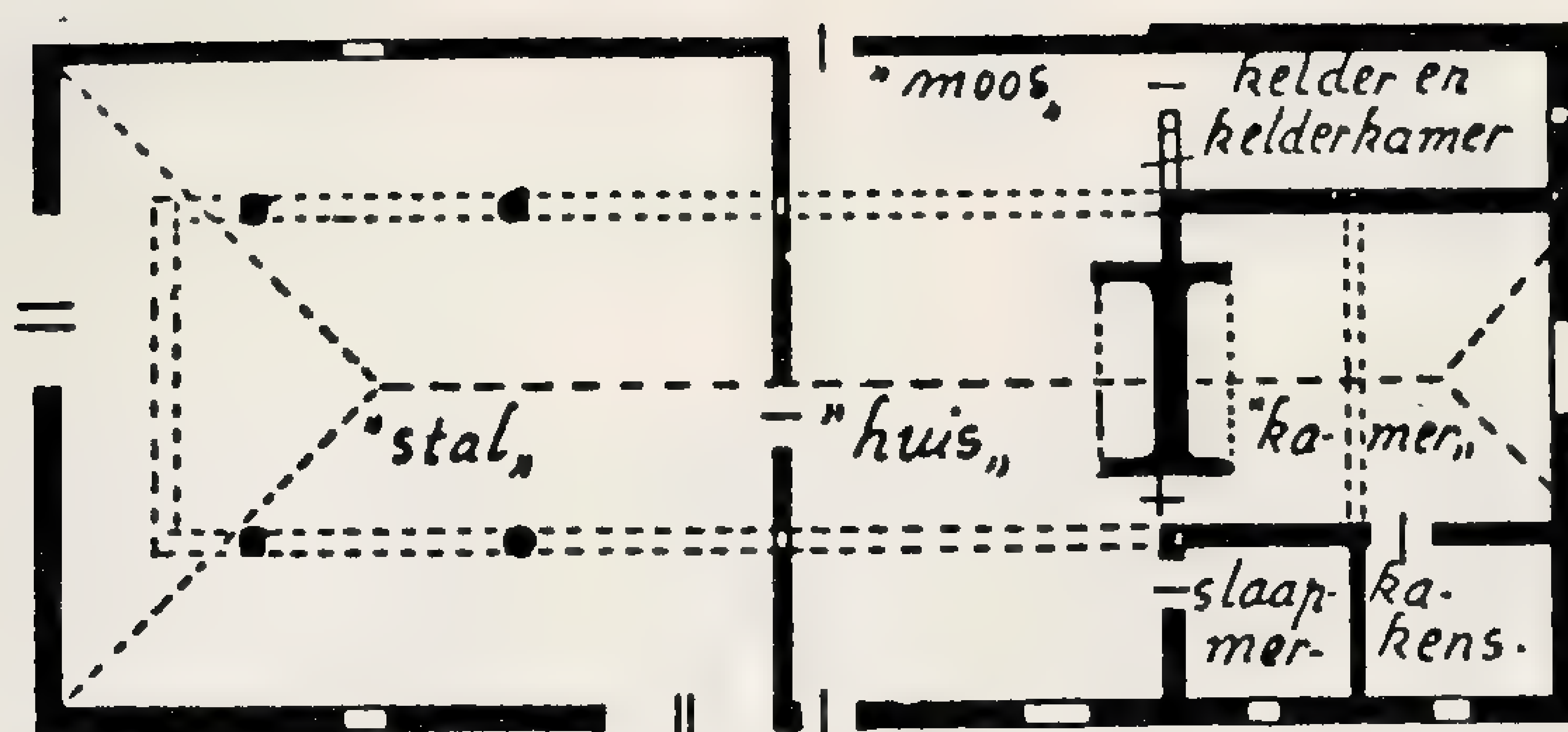
Inschrift in de schaapskooi van de schuur uit Olen.

varkenskot en sekreet, staat aan de andere kant, op veilige afstand.

32. Schuur uit Olen, A. Grote Kempense schuur, met indrukwekkend dak. De dorsvloer ligt naast een langse zijde van de schuur (type : schuur met langsgerichte dorsvloer of den : *langse schuur).* De oogstkar rijdt er door de ene deur geladen in, en door de andere er ledig uit. Let op de bouwkundig goed overwogen uitsnijding van een hoek om plaats te bieden voor de grote deur. De lage deur daar geeft toegang tot een schaapskooi. Inschrift in de schelftbalk daarvan : « P.V.H. 1789 ». In de schuur : verzameling van wanmolens. De schuur werd voor overbrenging geschonken door het gemeentebestuur te Olen ; de herbouw bekostigde de Kon. Touring Club van België.

33. Turfhuis of turfschob uit Kalmthout-Nieuwmoer, A. Voor overbrenging geschonken door mevr. Maes-Dox, Mol. Laag reikend dak gedragen door vier stijlen (= twee gebinten) ; lage wanden van zoden en stro. Toegang opengelaten in de smalle zijde ; gewoonlijk bevindt zich die in de langse zijde. Behalve de turf (van drieërlei soort : *heiturf* of *schadden, klotturf* en *baggerd)* werd ook sommig alaam, wel eens de kar, in het turfschob geplaatst. De abdij van Tongerlo bezat oudtijds in de streek van Kalmthout een grote moernijverheid, zelfs van internationale betekenis.

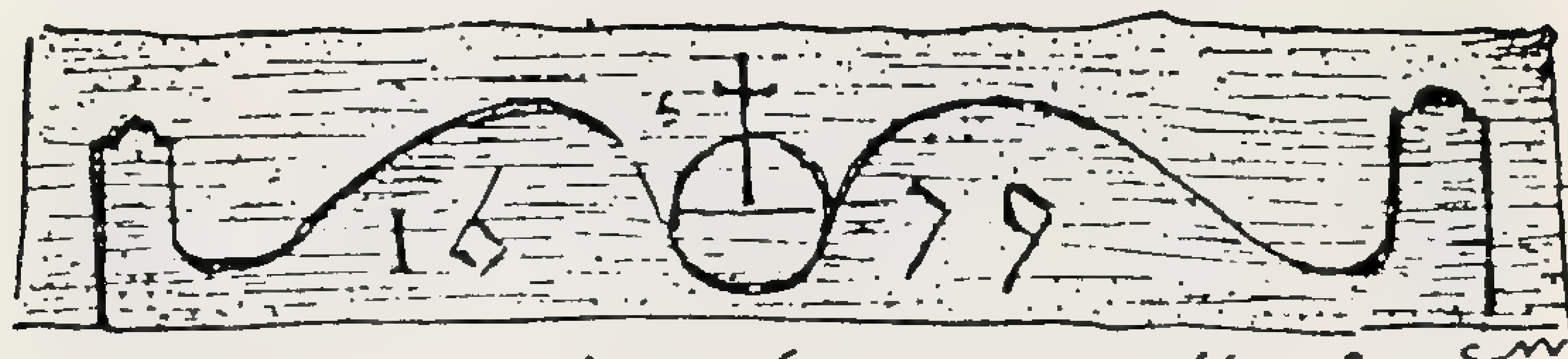
34. Abdijhoeve uit Oevel, A. Voorbeeld van grote Antwerps-Kempense boerderij. Overgebleven oude gebouwen ervan : woonstalhuis (uit 1737), grote schuur (17e eeuw) en paardestal met aangebouwd schob. De ganse geschiedenis van die hoeve is beschreven. De boerderij werd door de paters van Tongerlo gesticht omstreeks 1200 ; alle pachters tussen 1393 en 1954 zijn gekend. Het woonstalhuis werd in 1737 vernieuwd. Is een driebeukige bouw ; de westelijke helft is *potstal,* de oostelijke is woongedeelte, met *huis* (zeer groot, de ganse diepte van de bouw innemend), kamer (in « middenbeuk » van bouw ; is winterverblijf), kelder met kelderkamer (noordelijke zijbeuk) en twee slaapkamertjes (zuidelijke zijbeuk). Let o.a. op de *moos* met *moosbank* en *-schap*

Woonstalhuis van een grote meerledige Kempische boerderij. Driebeukige bouw. De Uitschoolhoeve uit Oevel.

achteraan in het huis ; de geweldige draaiboom met grote koeketel ; de meubelen die tot de nieuwigheden van het huisraad in de 18e eeuw behoren, zijnde kleerkast, vitrinekast (porselein !), ladenkast of kommode en staande klok. Ingebouwde slaapsteden op de kelderkamer. In de stal : de *botermolen* of hondekarn (van boerderij Zannen te Balen-Neet, gehucht Roslaar).
De schuur heeft dezelfde grondvorm als die uit Olen (« langse type ») (Zie nr. 32 !) ; oudste inschrift « 1717 ».

35. Bakhuis uit Oostmalle-Blommerschot, A. Groot en fraai (Zie b.v. de tweevoudige gemetselde boog onder de oven !), bakstenen *ovenbuur* (= bakhuis) van de voorname, sindsdien afgebrande hoeve Blommerschot te Oostmalle. Pannendak, zonder stropoppen, tegen brandgevaar. Grote lage baktrog voor het treden van roggedeeg, kleine hoge voor wit brood. Gift van de Beroepsvereniging der Limburgse Bakkersbazen (10 juni 1956) ter gelegenheid van haar zilveren jubileum.

Bovendrempel van huisje Coeckelberghs.

36. Huisje Coeckelberghs uit Heist-op-den-Berg, A., gehucht Achterheide. Voorbeeld van kleine Kempense boerderij uit het Antwerpse. Dat de *kamer* ook een buitendeur heeft, is echter ongewoon. Opeenvolging der ruimten zoals in de boerderijtjes uit Houthalen (nr. 19) en Helchteren (nr. 24) : *kamer, huis, stal, schuur.* Gejaartekend 1679 in bovendrempel van de voordeur. In de vensters nog geen glas: een vlies voor de bovenlichten, houten draai- en schuifluiken voor de benedenlichten. Donderbaard (Sempervivum tectorum L.) op de dakvorst: de plant in de Germaanse oudheid toegewijd aan de dondergod Thor, die volgens het volksgeloof beveiligde tegen blikseminslag. In 't huis weerom *moos* met de *moosbank* en het *moosschap.* Let op de vloer van de moos en de *boterwip* in de vorm van een boog ! In de kamer de bergmeubelen van de 17e eeuw : kist en *schapraai* (etenskast). Let ook op de gevlochten wieg, lage stoeltjes (om gemakkelijk het vuur te kunnen onderhouden !). In de schuur : enkele honingpersen. De laatste bewoner van dit huis, Janneken Coeckelberghs (1866-1952), was nl. *bieboer* of imker, overigens ook een zeer bijzonder man : rechtschapen, vroom, eenvoudig en dichterlijk (Zie in de *kamer* het opgehangen gedicht *Het Vaderhuis !).* De bornputkuip en *sikse* (schepstelling) komen uit Varendonk bij Westerlo, A.

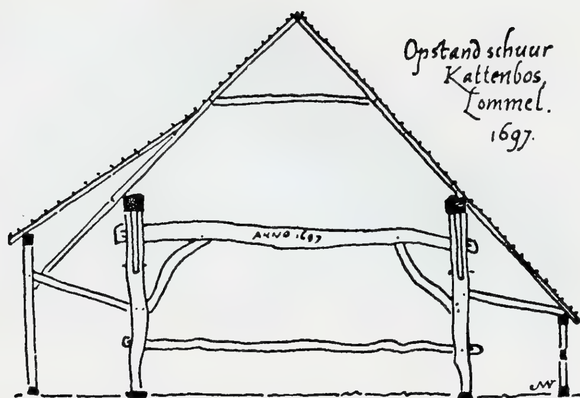
37. Varkenshok uit Booischot, A. Een der twee vormen van varkenshok : met deur en trog aan de zijde van de topgevel. Het stro buitenaan tegen de berden wand werd aangebracht om tocht en koude te verminderen. Herkomstig van de Hoogweg te Booischot : gift van de h. J. van den Broeck, melkerijbestuurder, Booischot bij Heist-op-den-Berg.

38. Sekreet of *huiske* uit Westmeerbeek, A. De meestal berden, soms lemen, afzonderlijk staande sekreten waren vrij talrijk in de Kempen. Andere vormen waren : verbonden met het varkenshok (nrs. 25, 31) of met het bakhuis (nr. 11). Een zeer vieze grap was : het huiske bij duisternis een meter achteruit te plaatsen zodat de nachtelijke bezoeker in de *huiskesput* of aalput trapte.

39. Bakhuis uit Heist-Goor, A. Goor is een parochie van Heist-op-den-Berg. Groot bakhuis, met een aangebouwd klein slaapkamertje van achteren en een afdak waaronder varkenshok en beddebak aan de linkerzijde. Bezit een meldenswaardige geschiedenis. Stond eerst aan de Wuytjensstraat, Schriek, en was er bewoond door een jonkman, die er drank schonk. Omstreeks 1890 werd het gekocht door Jan De Hoef, herbergier, klompenmaker, imker en kleine boer, in afspanning « In den Egger », Goor, (*egger* = lepelboor om klompen uit te hollen !). Zonder uiteennemen werd het geraamte van het gebouw verdragen van de Wuytjensstraat naar het Goor. In dit bakhuis richtte de familie De Hoef de kermistafel aan. De vier jongste kinderen zijn er ter wereld gekomen. Jan De Hoef is in het kleine zijkamertje gestorven (1910) en de donderbaard (hier gezegd *huislopers)* is een loot van de plant die hij er ooit op het bakhuisdak heeft gezet. De bedstede naast het aangehecht varkenskot liet toe, ook 's nachts de zwijnen te bewaken tijdens de oorlog 1914-1918.
Voor overbrenging geschonken door Jozef Thijs, kleinzoon van Jan De Hoef, in 1963 (afbraak en vervoer op 22-23 juli 1963).

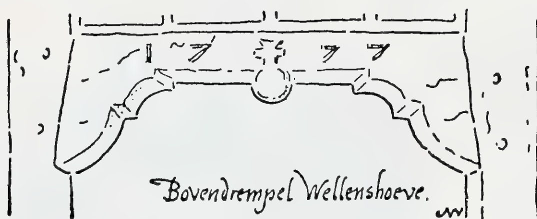
40. Schuurtje uit Mol-Zelm, A. Een kleine schuur met toch langsgerichte dorsvloer of den (Vgl. nrs. 32 en 34 !) en uit de streek waarvan schier alleen de kleine schuren met dwarsgerichte den bekend zijn door het werk van vooral Jacob Smits (overleden 1928 ; 't gehucht Zelm is de voortzetting van 't gehucht Achterbos waar Smits woonde en werkte). Let op de driebeukige vorm en op het eigenaardige dak : zonder vorstboom of nokbalk en zonder gordingen : elk keperpaar vormt een spantje. Is een oeroude dakvorm, vakkundig genaamd *sparrenkap, sporenkap* of *hanebalkendak (hanebalk* of *haanhout* is het dwarshout boven in de kap).

41. Schuur uit Lommel-Kattenbos, Lb. Oervorm van de Kempense schuren : met dwarsgerichte den of dorsvloer. Het dak is daartoe aan de langse zijde wat opgelicht. Zeer schilderachtig bouwsel (Vgl. werk van Jacob Smits en Dirk

Baksteen !). Sporenkap of hanebalkendak zoals in nr. 40 en 43. Inschrift in de ankerbalk links boven de dorsvloer : « ANNO 1697 ». Let op de driebeukige vorm !

42. « Wellenshoeve ». Genaamd naar kunstschilder Karel Wellens (Lummen 1888-Hasselt 1958), geestdriftig schilder van « de oude Kempen » en een der promotors van het openluchtmuseum. Dit boerderijtje uit 1777 (Zie de boven-

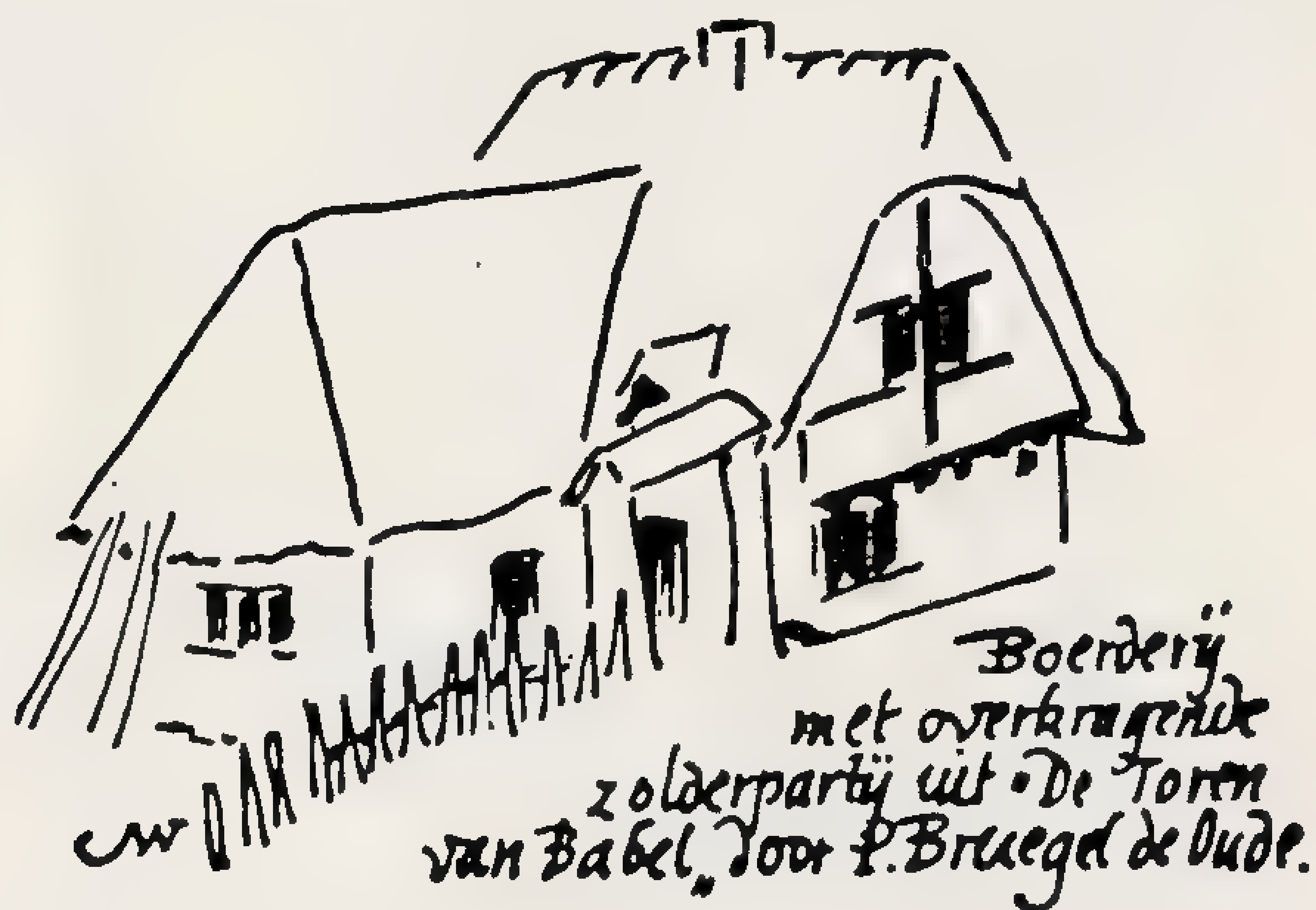

drempel van de voordeur !) uit zijn geboortedorp Lummen, Lb., werd onder zijn estetische leiding als eerste bouwwerk van het openluchtmuseum overgebracht naar Bokrijk (ingewijd op 7 sept. 1953) en aangekleed met voorwerpen uit de verzameling Kempens huisraad die de schilder aan het

museum heeft vermaakt. Let o.a. op : de schilderachtige inplanting onder een oude eik, enkele opmerkelijke stukken huisraad zoals ketelwagentje, staande klok, brandewijnvaatje, *lichtblok* (lampestandaard), kleerkist !

43. Schuurtje uit Mol-Sluis, A. Zeer schilderachtig schuurtje van het oude type met dwars gerichte den (Vgl. nr. 41 !). Driebeukige bouwschikking. Het kleine dakschild van het rechter schuureinde bergt de *karhut,* waarin beide kleine karren van de laatste eigenaar : Louis Van Hoof (overleden 1954). In de schuur o.a. een *kweernmolen* (= handmolen om graan te malen). Sporenkap of hanebalkendak zoals in nrs. 40 en 41.

44. Boerenhuis uit Vorselaar, A. Bouwkundig onze belangrijkste Kempense boerderij wegens : 1e de uitkraging van de zolderpartij aan de oostkant (enig bewaard voorbeeld uit de Kempen doch gekend uit het werk van Pieter Bruegel de Oude, overleden 1569, en andere Oude Meesters) ; 2e de twee vrijstaande stijlen in 't huis (driebeukige bouw !) ; 3e de voorgevel met opgelicht dak boven huisdeur en venster ; 4e de schuine oversteek boven de staldeur aan de westkant. De kamer (oostelijk gedeelte) is het oudste (ca. 1500), huis en stal denkelijk uit het midden van de 17e

eeuw. De bakstenen voorgevel en uitkragende westelijke gevel vervangen waardeloze en daarom weggewerkte verbouwingen van jonge datum. (De eerstgenoemde is een nabootsing van hoeve 't Schoor, uit 1671, te Minderhout-

Hal ; laatstgenoemde is de westelijke gevel van een boerderij van 't gehucht Plassendonk, Noorderwijk, A.). De inrichting van de kamer steunt op 't werk van Pieter Bruegel de Oude, want tafel, stoelen, snijplankjes, eetkommetjes, bakermat, horren zijn naar zijn werk nagebootst. De bergmeubelen waren toen : kist en schapraai of etenskast. In de *bakermat* werd het kind verzorgd nabij het vuur. Het aardewerk is 16e-eeuws (bruikleen Töpfereimuseum, Raeren).
Te Vorselaar lag dit boerenhuis aan de Oude Keulse Baan, in 't gehucht Vispluk ; 't werd laatst bewoond door de familie Willems. De h. F.E. Willems, Hasselt, heeft het in 1962 voor overbrenging geschonken. De definitieve inrichting geschiedde tijdens het Bruegeljaar 1969.

45. Schepenbank. Het gerecht van het Oude Regime (Tijdvak vóór de Franse Omwenteling van 1789) hield zijn rechtszittingen *(genechten, genachten, geding* genaamd) bij voorkeur in open lucht, onder de gerechtslinde, op een *schepenbank* of *vierschaar.* Voorzitter was de *schout,* de *rechters* waren *schepenen* of *wethouders.* De beschuldigde « stond terecht » voor de houten *balie.* Onze schepenbank is een ge-

trouwe nabootsing van de als historisch monument gerangschikte «Groene Vierschaar» van Bevere-Oudenaarde, O.V.

46. Schandpaal, kaak of justitiestaak. Was het zinnebeeld van het *lagere gerecht*. De galg was dat van het *hogere gerecht*, dat nl. doodstraf mocht uitspreken. «Aan de kaak» of «te schande» kon men iemand zetten voor : godslastering, verboden kansspelen, achterklap, valsmunterij, overspel, kleine diefstal, landloperij. De straf werd uitgevoerd na de hoogmis of tijdens de markturen. Deze schandpaal is een nabootsing; de voetsteen, uit 1685, is een kantsteen van de olieslagmolen van Oud-Turnhout, A.

47. Watermolen uit Lummen-Rekhoven, Lb. Het gangwerk is dat van de Rooiermolen te Gruitrode. Er zijn twee *maalgangen* (Zie bij nr. 23 !), nu aangedreven van onderen *(onderaandrijving)*. De overschakeling is goed waarneembaar : wateras met aswiel, koning met kroonwiel, rondsel van staakijzer dat de steen beweegt. Let ook op de molenmakerskist en op de molenkar in het aangebouwde schob.

48. Bosschans. Vele gehuchten in de Kempen bezaten sedert de 17e eeuw een vluchtschans in het bos. Met hun kisten en hun vee trokken de bewoners er zich in veiligheid terug, in gevaarlijke ogenblikken van oorlog en verschrikking. De onze is een nabootsing van de Molenvenschans van het gehucht Haspershoven te Overpelt, Lb. Let op de aanlegvorm en op de *voorschans !*

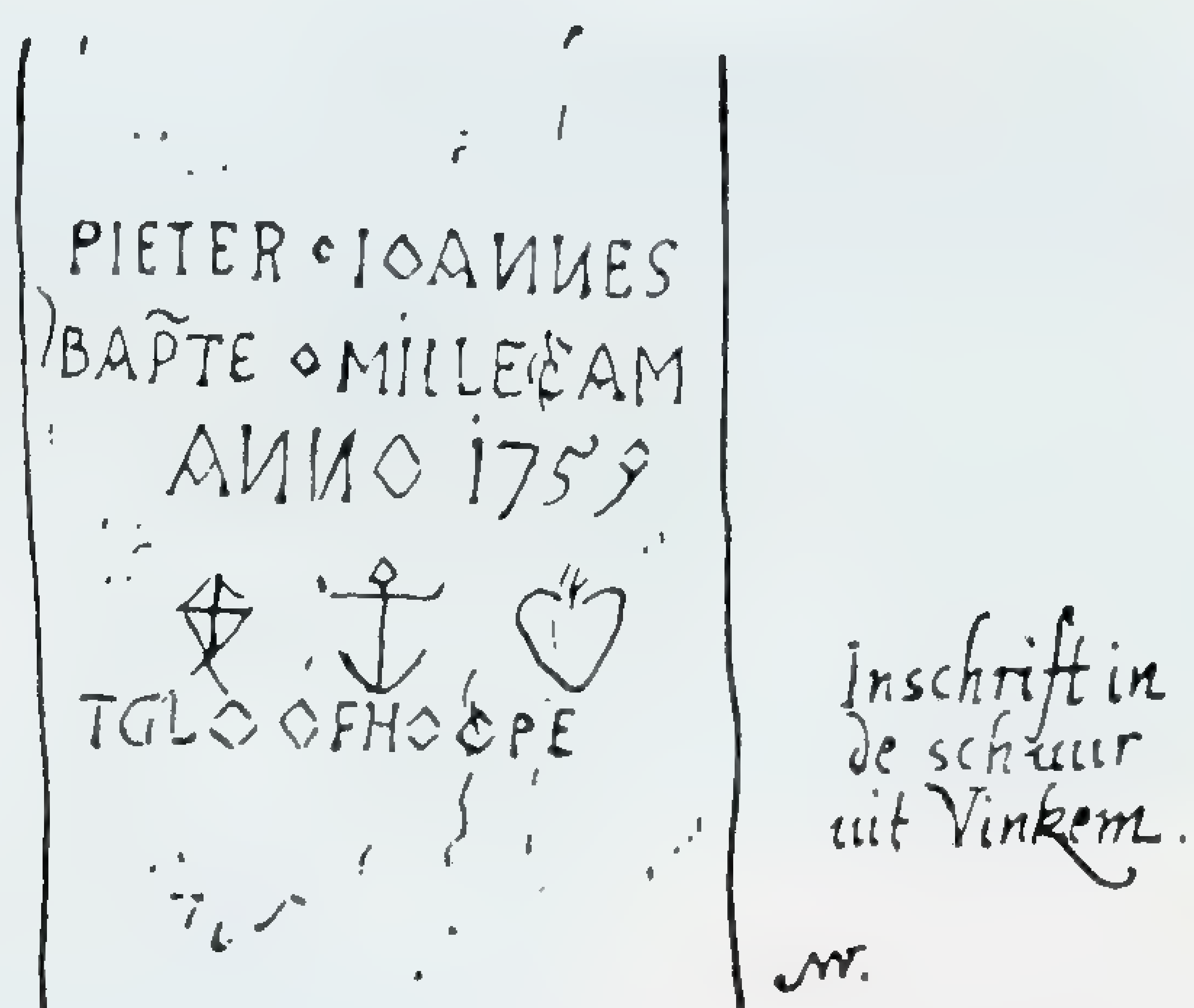
49. Huisje uit Oostvleteren, IJzer,W.-V. Was ons eerste gebouw van deze Veurnse-Houtlandse, omwaterde hofstede. Op

Inschrift, dat "anno 1507" beduidt, op de moerbalk van het huis uit Oostvleteren.

de moerbalk gejaartekend «ANO XVcVIJ» (= 1507). Oudste bewaarde gedateerde lemen boerenhuis der Nederlanden. Geraamte van olmehout. In de wand lichte stijlen op korte afstand van elkander, zodat de *vitsroeden* nu vertikaal zijn gevlochten (Zie het vrij gelaten vlechtwerk onder 't keldervenster!). Let. o.a. op de baktrogtafel, de vorm van de kleer- en linnenkisten *(plankenkist* op sledevoet), de mostaardmolen ! In het nevenvertrek is het alaam voorlopig ondergebracht van stoelenmaker D'Haese uit de Pieter Coeckestraat te Aalst.

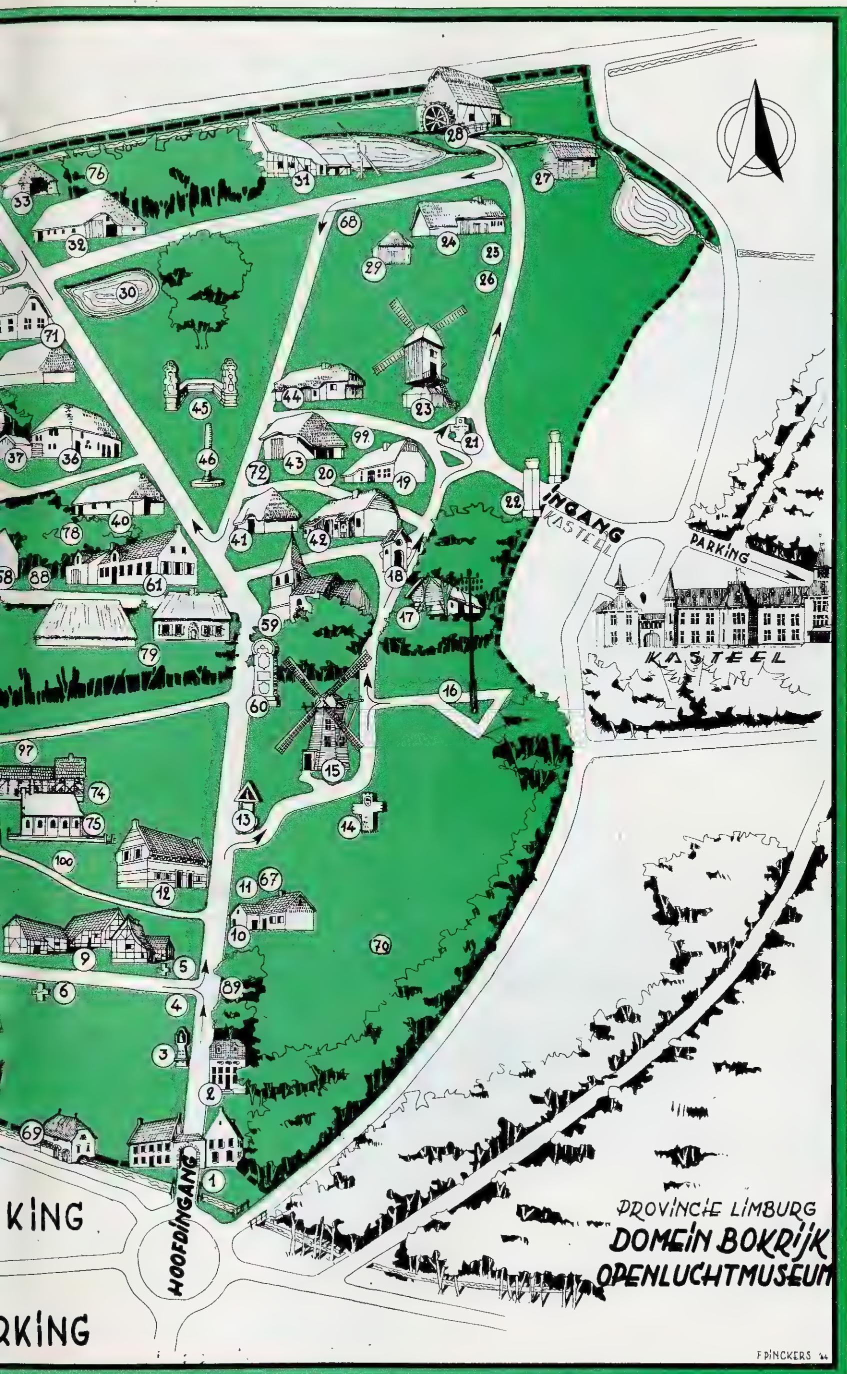
50. Schuur uit Vinkem, W.-V. Een *winterschuur,* zoals in die streek wordt gezegd, d.i. schuur voor de wintergranen, want er was ook een *lenteschuur,* voor zachte granen. Het is een éénbeukige schuur, onder schilddak, de buitenwand met planken beschoten, en met dwars gerichte dorsvloer. Naar alle waarschijnlijkheid gebouwd in 1539.

51. Rossekot uit Leisele, W.-V. *Ros* = paard, *rossekot* = een gebouw voorzien van een *rosmolen* of maalinrichting door 'n paard gedreven. De eigenlijke maalgang (op zolder) ontbreekt. De koning draagt het jaartal 1861.

52. Wagenhuis uit Beveren-aan-de-IJzer, W.-V. De *wagenhuizen* zijn bijzonder aantrekkelijke gebouwtjes in die streek. Ze staan schier altijd buiten de wal of ringgracht. De twee

87
82
81
62
86
48
83
90
95
66
63
64
47
94
101
85
65
55
49
52
57
35
34
39
38
51
50
56
80
53
54
102
96
93
91
77
84
98
7
8

INGANG
KASTEEL
PARKING
KASTEEL
HOOFDINGANG
KING
RKING
PROVINCIE LIMBURG
DOMEIN BOKRIJK
OPENLUCHTMUSEUM
F PINCKERS

korte zijden zijn open. Let op de zeer bevallige lijn van het dak ! Op de dakvorst liggen nu geen graszoden : er is eerst een laag stro over gebonden, die is vervolgens met modder belegd en daarop huislook (de *donderbare* van Guido Gezelle) geplant. Op het zoldertje werd gedroogde klaver bewaard.

53. Schuur uit Proven, W.-V. Een voor de streek zeldzaam model : driebeukig, met vele inschriften op het balkwerk van de *poeiwee* (wand tussen *schuurvloer* en *tas*). Oudste inschrift : 1645. Eerste dienstgebouw van de *hommelhofstede* die hier zal opgebouwd worden ; *hommel* = hop. De bouwmaterialen zijn een schenking van het gemeentebestuur van Proven.

54. *Hommelkete* uit Proven, W.-V. Stamt van dezelfde hofstede uit de Uilegatstraat te Proven waarvan voorgaande schuur herkomstig is. *Hommelkete* is de Westvlaamse naam voor hopast of droogoven voor hop. De techniek van de lemen buitenwand is dezelfde als van nr. 49. In het centrum van de binnenruimte is onderaan een stookplaats (houtskool, later cokes) ; een piramidaal verwijdend luchtkanaal, *zeuge* geheten, voert de hete lucht naar de zich bovenaan bevindende *hommelvlake*, zijnde een rooster van latwerk waarop de hop is uitgespreid. Na 11 à 13 uren is die laag van 20

à 30 cm droog. Wegens het brandgevaar stond de hommelkete op veilige afstand.

55. Mikke uit Lo, W.-V. *Mikke* is de Westvlaamse naam voor een bijzondere vorm van polderschuur. Dit eksemplaar, denkelijk uit 1711, heeft toebehoord aan de voormalige abdij van Lo (Zie inschrift uit 1715!). Opmerkelijke vierkante plattegrond en piramidaal dak. De middenruimte is *graantas,* daarnaast aan de oostkant ligt de dorsvloer, aan de noordkant een *wagenkot.* Dergelijke Westvlaamse polderschuren worden ook *bergschuur* genoemd, ook wel eens *Friese schuur,* ofschoon zij met de echte Friese bouwsels niet in oorzakelijk verband staan.

56. IJzeren kruis uit Kaulille, Lb. Gift van het gemeentebestuur aldaar. Stond in 1908 op 't kruispunt van de toen recht getrokken weg Bocholt-Kaulille en het Donkelstraatje. Was daar, volgens de overlevering, opgericht tot zoenkruis na een moord. Aan dit kruis hielden de karren met de lijkkist stil, de strobusseltjes waarop de kist had gerust, werden achter het kruis gelegd en de kist van hier af gedragen.

57. Kapelletje uit Westmeerbeek, A. Gebouw en Mariabeeld zijn een gift van het gemeentebestuur aldaar. Baksteenbouw in neo-klassieke stijl, gejaartekend 1845 in de gedenksteen

van het fronton. Werd aan een kruispunt, de gewone plaats van veldkapellen, onder statige bomen opgericht als een lieflijk rustpunt aan de wandelgang door het bos. Ingezegend op het Mariafeest van halfoogst 1961. In 1971 werd er het altaar (in Lodewijk XVI-Stijl) van een ontmantelde kapel (met kronogram 1857) aan de Oude-Godstraat te Heist-op-den-Berg ingepast.

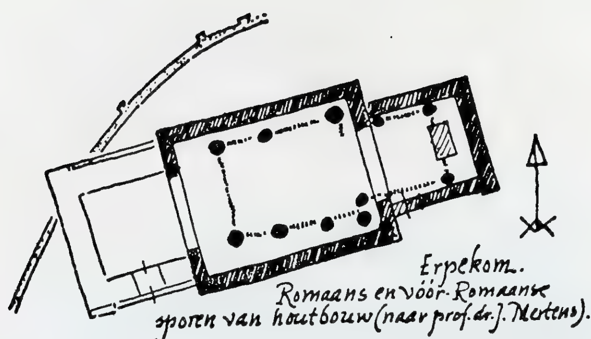
58. Zelseschrans uit Herenthout, A. In de noordelijke zijgevel gedateerd 1652, maar de houten kern is een paar eeuwen ouder want de zolen van de moerbalken vertonen een gotische versiering. Was tot 1957 woonhuis van een hoeve doch oorspronkelijk zeker een zaal van het herengoed van het geslacht *van Zelle,* waarvan voorname afstammelingen uit

Balkzool der 'Zelscheschrans,, uit Herenthout

de 15e eeuw met name gekend zijn. Is heden bedoeld tot zaal voor vergaderingen. De open haard komt uit de Kruiningen-hoeve te Deurne-Antwerpen (gift van het gemeentebestuur aldaar) ; de vuurplaat, uit 1659, met de voorstelling van Adam en Eva, schonk Mgr. Prof. dr. A. Janssen, Leuven, voorzitter van het Davidsfonds.

59. Kerkje uit Erpekom, gehucht van Grote-Brogel, Lb. Belangrijk en enig overgebleven voorbeeld te onzent van de zgn. kleine Rijnlandse zaalkerken. Schip en koor denkelijk uit de 11e eeuw, toren uit omstreeks 1550. De kap van schip en koor zijn hermaakt, de dakleien en vloertegels vernieuwd. De muren werden vóór het afbreken met witte lijnen in kwadraten van 1 m zijde verdeeld, daarin de stenen genummerd en elk vak gefotografeerd. Van de binnenaankleding werden alleen de beelden behouden. In de ruimte onder de toren is een merkwaardige gotische eiken «boomstamkist»

Erpekom.
Romaans en vóór-Romaanse sporen van houtbouw (naar prof. dr. J. Mertens).

opgesteld. Het is een middeleeuwse *komme* of gemeentelijke archievenkist en is rijkelijk met ijzerbeslag opgesmukt ; herkomst niet gekend. Voor de kerkdeur : een plaveisel van keien waarin 't motief van een ster ; nabootsing van hetgene ligt vóór de kerkdeur te Eksel, Lb.
Op het kerkhof : een verzameling oude grafkruisen, uit verscheidene Limburgse gemeenten. Let op de ontwikkeling van de kruisvorm ! Onder het kerkkoor werden te Erpekom ettelijke kindergraven ontdekt, alsmede het gebeente van een moeder met haar kindje. Op 27 september 1962 werd het kerkje door Mgr. Heuschen ingezegend.

Inschrift achterkant paalsteen (aangevuld).

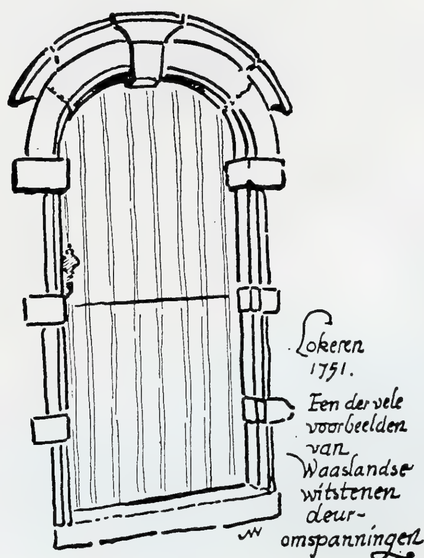
60. Grens- of paalsteen. Een van de 4 prachtige paalstenen in 1666 geplaatst door de magistraat van Hasselt (wapenschild van Hasselt op de voorkant) met instemming van prinsbisschop Maximilianus Henricus van Beieren (z'n wapenschild en naam op de voorzijde van paal), op de heide tussen Hasselt en Zonhoven, om de twist tussen beide gemeenten nopens het bezit van die weidegronden te beslechten. Vertaling van 't inschrift op de voorkant van paal: *Grenzen van de heiden van Hasselt door de Doorluchtige Maximilianus Henricus bevestigd in het jaar* 1666. Vertaling van de dringende waarschuwing voor de Zonhovenaren op de achterkant van de paal : *Niet verder Zonhovenaren, op lijfstraf volgens ordonnantie van de Doorluchtige in het jaar* 1666. In ons museum scheidt die paal het Kempense gebied van het Haspengouwse.

61. Afspanning «In Sint-Gummarus» uit Lier, A. Was gelegen even buiten de stad aan de weg naar Berlaar en moest aldaar 1955 verdwijnen voor de brug over het nieuwe kanaal. Voor overbrenging afgestaan door het Ministerie van Openbare Werken. De oorspronkelijke bouw dagtekent uit omstreeks 1780 ; werd denkelijk in 1846 met 2,70 m verlengd en toen werden ook de benedendorpels van de vensters lager gestoken. Buitenzijds is de toestand van om-

Bierkruiken en lierpot.

streeks 1900 hersteld, binnenzijds is de ruimte aan de huidige behoeften aangepast (vier binnenmuren weggelaten, verlichting en bemeubeling vernieuwd).
De witstenen schouw is de grote haard van de verdwenen Kruiningenhoeve te Deurne-Antwerpen (gift van gemeentebestuur aldaar). De herberg is geopend tijdens de periode dat het museum is opengesteld en kan niet alleen de dorstigen laven maar is ook in staat de hongerigen te spijzen met iets dat goed is tussen de tand en tegelijk de oude tijd oproept.

62. Bakstenen boerenhuis, gejaartekend 1751 in de muurankers. Herkomstig uit de Eierstraat te Lokeren, O.-V., en door het gemeentebestuur aangekocht om het aan het openluchtmuseum te schenken. Representatief voor de Waaslandse boerderijbouw, waarbij te letten is op : witstenen omspanningen van deur en vensters ; de dakkapel ; de prachtige reeks wandtegeltjes met bijbelse voorspellingen in de haard (overgebracht uit Elversele, Waasland) ; de fraaie lijn en

verhoudingen ; het *gedreven* strooien dak (= halmen met struikeinde naar buiten).

63. Schuur van de Berghoeve te Oorderen, Antwerpen. Onteigend wegens uitbreiding van de Antwerpse haven. Door de stad Antwerpen afgebroken en aan het openluchtmuseum geschonken. Prachtig voorbeeld van schuur uit de Scheldepolder ; 32,50 m lang en 19,30 m breed, hoogte 12,50 m. Dorsvloer làngs door de bouw heen en in de «middenbeuk» (tegen westelijke «stijlen»). Stallingen, kafkot, knechtenkamer, *piezer* of graanopslagplaats, binnen de schuurruimte. Bouwjaar ongekend doch alleszins vóór 1750.

64. «Postje», d.i. kleine boerderij, uit Loppem bij Brugge, W.-V. Bevallig lemen huisje onder strooien muts. Jaarsteen «1735» in de schoorsteenpijp. Let op de zolderbalken (geen moerbalk met kinderbalken !), op de wandstijlen naast het oostelijke venster, de houten «kolommen» in de vensters. In de schuur (19e eeuw) : houten dorsvloer.

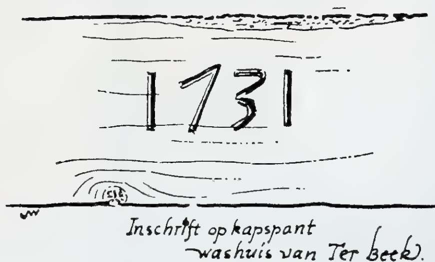
*65. Schuur van «hofstede» Groot-Schoeringe te Zuienkerke bij Brugge, W.-V. In één smalle zijde bevindt zich een jaarsteen met vermelding «1404», dateert echter mogelijk uit 1333. Zeer goed voorbeeld van Westvlaamse polderschuur of «bergschuur». Lengte : 28,65 m ; breedte : 22,52 m ; hoogte : 14,65 m.
Stallingen in de schuurruimte ; een vloer tegen elk der korte zijden, met inrit op elk uiteinde van de langse schuurzijde. Driebeukige schikking, met tweevoudige korbelen (= schuine schoren aan de kop van de stijlen of grote steunen).

66. Wethuis van St.-Rijkers bij Veurne, W.-V. Herberg met een ruimte voor de gemeentezaken, vandaar de naam «wethuis». Kenschetsend zijn : de «opkamer» (kelderkamer), de gele bakstenen, het bevestigen met mortel van de dakpannen (aan de achterzijde van het huis) tegen de hevige winden van de kustvlakte. De toestand van omstreeks 1900 is uitgebeeld. Tegen de oostelijke zijgevel is een klompenmakerswerkstee aangebouwd. Tot omstreeks 1930 gingen de buitenkinderen nog op klompen naar school.

67. Zwijnestal uit Schakkebroek, parochie Herk-de-Stad, Lb. Gift der familie Cypers. Twee opmerkingen : 1. ook zwijnekoten hebben een streekgebonden vorm. 2. een eenvoudig varkenshok kan van vorm en verhouding schoon zijn. Dit model van zwijnekot is kenschetsend voor Midden-Limburg. Zie ook nrs. 25, 37 en 71 !

68. Smidse uit Neeroeteren, Lb. Aangekocht met het oog op de schenking aan het museum, door de beroepsvereniging ANCAR, d.i. Federatie der Antwerpse en Limburgse Carrosseriebedrijven. De smidse behoort tot de allernoodwendigste ambachtelijke instellingen van het dorp. Te Neeroeteren was het gebouwtje tussen 1845 en 1880 opgericht. Het werd in zijn oorspronkelijke vorm hersteld, want het was vergroot en veranderd geworden in de loop van de tijd.

69. Washuis van de voormalige nonnenabdij Ter Beek, St.-Truiden, gehucht Metsteren. (Zie ook nr. 8 !). Het was gebouwd over de Melsterbeek en werd door de laatste eigenares, mevr. N. Schoofs, afgestaan. Fraai van verhouding ; Maaslandse stijl ; op het dakspant gejaartekend «1731». Werd in 1967 hier weerom over een beek gebouwd, niet meer voor de linnenwas (de binneninrichting was reeds lang verdwenen) doch... het «handenwassen» (W.C.).

Inschrift op kapspant washuis van Ter beek.

70. Boerderij uit St.-Martens-Voeren, Overmaas, Lb. Een langgestrekte bouw, de voorgevel van stevig, geheel zichtbaar vakwerk, de andere gevels van silex of vuursteen, een zeldzame bouwstof. Het gebouw stond op het gehucht De

Plank, dat ca. 240 m boven de zeespiegel ligt en op één na het hoogst gelegen gehucht van het Vlaamse Land is. Opengesteld 31.03.1973.

71. Varkensstal uit Heist-op-den-Berg, A. Gift van de erfgenamen De Rijck-Weyns (1967). Een van de twee kenschetsende vormen van de zwijnestal in de Antwerpse Kempen : twee hokken met daartussen het sekreet. Zie ook nrs. 25, 37 en 67 !

72. Teutenhuis uit Eksel, Lb. De Teuten waren een gesloten groep van rondtrekkende handelaars die ook het vee konden verzorgen. Zij waren thuis in N.W.-Limburg, maar ondernamen, in de zomer, maandenlange handelstochten in oostelijk Nederland, Neder-Duitsland, zelfs zuidelijk Denemarken. Hun handel heeft rijkdom gebracht in menig Noordlimburgs dorp. Hun huizen waren fraaier en rijker uitgerust dan andere dorpswoningen. Dit voorbeeld is het stamhuis van de Teutenfamilie Truyens en werd door de laatste bezitter, de h. H. Gielen, voor overbrenging afgestaan (1965).

73. Zaagkuil of zaagstelling. Het timmerhout werd ofwel met bijl en dissel bewerkt, d.i. «vierkant beslagen» ; ofwel met de zaag, voor «bezaagd hout». Om te zagen werd er een stelling gebouwd, over een kuil. Eén zager stond op de boom, de andere in de kuil. Met behulp van een dun touwtje en «zwartsel» werden de lijnen, volgens dewelke diende te worden gezaagd, op de boomstam «gesmet», aan boven- én onderkant. Deze stelling is gebouwd naar een Zuidlimburgs voorbeeld. Omstreeks 1930 hebben de laatste zagers hun bedrijf opgegeven.

74. Huis uit Ulbeek, Lb. Het heeft gestaan een eind buiten de dorpskom van Ulbeek, aan de weg naar Zepperen, genaamd Kleinaardstraat. Was op zeker tijdstip herberg. Flinke vakwerkbouw, waarvan de huizing, met verdieping, de oudste is, en uit de 17e eeuw dagtekent, en daarom met stro is bedekt. Werd door de laatste eigenaar, de familie Buttiens-Marting, Alken, voor overbrenging afgestaan in 1967. Richtfeest : 17.08.1968. Opengesteld : 3.04.1971.

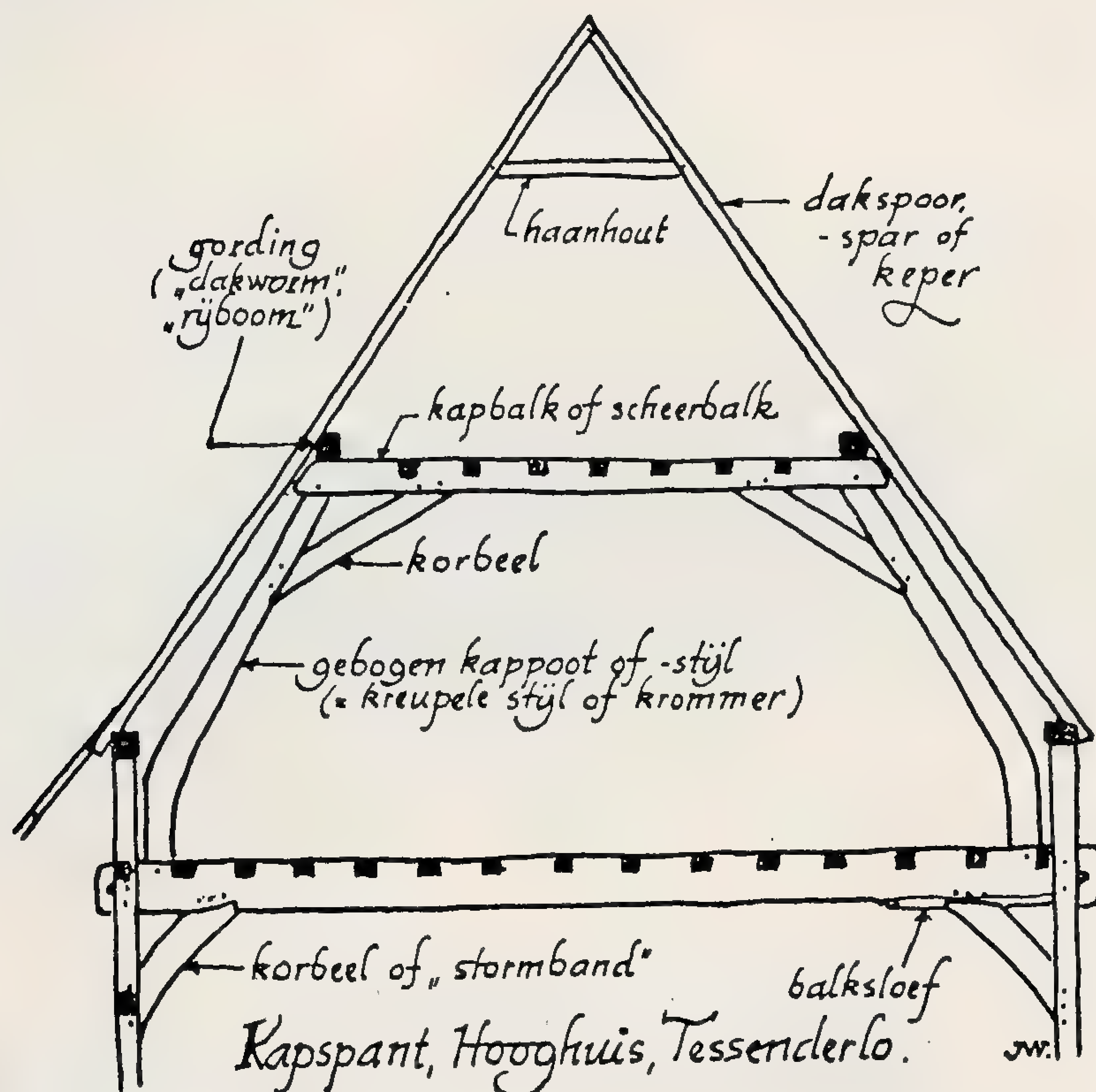
75. De kapel van de «Natte Bampt», Zepperen, Lb. «Natte Bampt» = «natte beemd», en «beemd» is «weide». De kapel stond inderdaad in een weide, die boomgaard was geworden ; dat gebied was tot 1 jan. 1971 een enclave van de gemeente Brustem binnen de gemeente Zepperen. In 1480 wordt de kapel voor het eerst vernoemd en toen hoorde ze toe aan het klooster der Bogaarden van Zepperen. Dat klooster heeft de kapel vernieuwd in 1736 (Zie jaartal in de voorgevel !). De laatste jaren diende ze tot magazijn. De laatste eigenaar, de h. Benoit de Schaetzen, St.-Truiden, stond ze af voor de verplaatsing naar Bokrijk (1967). In ons «dorpje Ulbeek» is ze het «dorpskerkje».

76. Het «Hooghuis» uit Tessenderlo-Schoot, Lb. De verdieping en de verzorgde afwerking bewijzen dat dit gebouw een herenhoeve is. Zij had duifrecht, bewijzen de vlieggaten in de geveltop. Volgens Br. Max (in zijn zeer degelijke geschiedenis van Tessenderlo) zou het Hooghuis gebouwd zijn in of kort vóór 1497 door Johannes van den Hove. Naar de versiering der korbelen laat blijken, zouden wij liever het jaar 1550 aannemen, toen in het huis het gezin Wouter Muyskens-vander Hoeven, met 4 kinderen woonde.

Haardschoot, opkamer, huis uit Ulbeek

Indrukwekkende binnenruimten ; merkwaardige vensters ; bijzonder rijke versiering met ingemetselde figuren of zgn. «metselaarstekens». Werd verworven door aankoop en in de zomer van 1968 afgebroken. De herbouw werd aangevangen einde juli 1972.

*77. Kleine zandstenen boerderij uit Steenokkerzeel, Br. De dorpswoning, oorspronkelijk kleine boerderij, ca. 1900 ook herberg, staande naast het gemeentehuis van Steenokkerzeel, werd in 1968 afgestaan door 't gemeentebestuur. Tijdens de afbraak (20.11.1968-30.01.1969) bleek, hoezeer het huis was verbouwd, en dat de daktimmer van geringe waarde was. Intussen werd, in de naaste omgeving, een tweede zandstenen huis aangeboden (Phil. Bruyneelstr., 5-7). De schenkers zijn : de h. Willems en zijn schoonvader de h. Maes, Steenokkerzeel. De afbraak werd op 16.04.1969 begonnen. Dit huis, een vroegere afhankelijkheid van 't plaatselijke kasteel van Ham, bleek zeer goed bewaard te

zijn, bezat nog z'n beide witstenen schouwen, en rondbogige voordeur met datum 1740. Het werd verkozen voor de herbouw in ons museum, het eerste huis leverde nuttig reservemateriaal.

78. Schob uit Bergeijk, N.-Br., Nederl. Het karschob, een bevallig Kempens dienstgebouwtje van de grote boerderijen, vooral in de Noorder-Kempen, is zeldzaam geworden. De h. J. Franken, Bergeijk, N.-Br., heeft in 1968 dit eksemplaar aangeboden, hetwelk omstreeks 1890 van het gehucht Hoge Berg, Bergeijk, was gehaald en toen geplaatst achteraan in de tuin van de dorpswoning door de h. Franken thans bewoond. Het is van dennehout en groot voor zijn soort. Behalve karren, kon zulk schob ook turf en alaam herbergen. Soms was er een zwijnehok of kalverstal in getimmerd. Te Bokrijk werd aan het bouwsel een nuttige bestemming gegeven : bergruimte voor de herberg.

79. Dorpswoning met schuur uit Wortel, A. Fraaie baksteenbouw met winkelhaakvormige plattegrond. Dagtekent waarschijnlijk uit de eerste helft der 18e eeuw. Sierlijke deuromlijsting : een nabootsing van stadse voorbeelden. Was vroeger een herberg, genaamd «In den Hertog». Einde 1968 verworven en in februari-maart 1969 afgebroken. Past in museumverband uitstekend tot hoekhuis en winkel tegenover de kerk en de herberg. De schuur is van het type

«met langsgerichte dorsvloer of den» (Zie nrs. 32, 34, 40!), en kan, in museumverband, zeer nuttig worden aangewend tegenover de herberg.

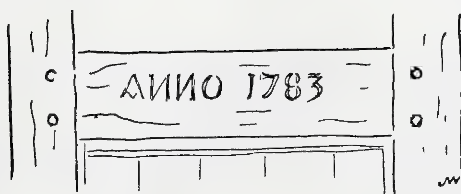
*80. Herenhuis «Ter Borcht» uit Itegem, A. Aan de benedenloop der Grote-Nete lag in de middeleeuwen een reeks versterkte burchten: te Gestel, Itegem, Booischot, Westerlo. De burcht van Itegem, «Ter Borcht» geheten, lag, tot aan de Franse Tijd, binnen het Oude Land en Vrijheid van Heist. In 1756 werd het goed tot herenhuis omgebouwd. De jongste jaren deed het dienst tot tehuis voor bejaarde lieden, en wel tot begin 1969 ; het werd door de Commissie van Openbare Onderstand van Itegem voor overbrenging afgestaan. Te Bokrijk, in dorpsverband, is het een «Speelhof» of «Huis van Plaisantie», d.i. een herenhuis of kasteeltje op de buiten, zoals rijke lieden reeds in de 16e eeuw er in de omgeving van Antwerpen lieten oprichten, of zoals de dorpsheer van het Oud Regime er een binnen zijn heerlijkheid bezat tot tijdelijk of vast verblijf. Een laan verbond dan kasteel en kerk. Die schikking is ook hier nagestreefd.

81. Bakhuis uit Waasmunster, O.-V. Het moest begin december 1968 verdwijnen voor de autoweg E3. Laatste eigenaar was Karel Mets. Het was kadastraal gelegen: Wijk A, Nr. 986d. Op een kaart uit 1772 komt er op dezelfde plaats een bakhuis voor, maar het huidige bouwsel is van jongere datum. De oven is nu ingebouwd binnen het huisje zelf, een schikking die te Bokrijk hiermee voor het eerst is te zien.

82. Schuur uit Lokeren, O.-V. Bij raadsbesluit van 22 mei 1968 heeft het stadsbestuur van Lokeren de schuur aangekocht van de familie Smet, Groenstraat 20, Lokeren, om ze over te dragen aan het openluchtmuseum, ter vollediging van het reeds overgebrachte boerenhuis uit de Eierstraat der zelfde gemeente (Zie nr. 62 !). Het is een schuur «met dwars gerichte dorsvloer», en ingebouwde stallen, welk laatste feit doet denken aan de polderschuren (Zie nr. 63 !). De Waaslandse schuur is doorgaans gebouwd haaks op de richting van het woonhuis en aan de rechterzijde daarvan : opstelling, die ook hier is geëerbiedigd. Herbouwd in 1974.

83. Kruislieveheer uit Molenbeersel, Lb. — Cementen afgietsel van een houten beeld (19e eeuw), beschildering en kruis uit onze museumwerkstede. Stond aan een wegenkruispunt nabij de Nederlandse grens, links van de weg Molenbeersel (B.)-Stamprooi (Ned.), op grond der familie Gielkens, die het in 1969 heeft afgestaan.

84. Kleine vierkantboerderij uit Beverst, Lb. — Het vakwerk ervan is kenschetsend voor Midden-Limburg. Het huis is gejaartekend : «1783» boven de deur, de stal «1847» ; in de tijd van 64 jaren werd de gesloten aanleg bereikt, het ideaal dat in de streek ook de kleine boer zich voorstelde naar het voorbeeld van de machtige kasteelboerderijen. Werd de jongste eeuw bewoond door de familie Slechten. Verworven en vervoerd 1969, herbouwd 1970, opengesteld 1971.

Beverst : inschrift huisdeur.

85. Rossekot uit Lampernisse, W.-V. Komt voort van hofstede «De Warande», eigendom der familie D'Hondt. Diende om graan te malen, haver te breken en om te karnen. In 1969 aangekocht, vervoerd in 1970, herbouwd in 1970-1971. Behoort tot het type waarbij de paarden binnenin lopen. Een der laatste voorbeelden van zijn soort.

86. Hardstenen pijlerkapelletje uit Meerbeke bij Ninove, O.-V. Mariakapelletje opgericht ter plaatse waar de vlashandelaar Van Vaerenbergh schielijk is overleden in 1805 : zie het opschrift ! In 1970 vervoerd en herbouwd. Gift van P. van der Haegen, Ganshoren bij Brussel.

87. Klein huis uit Beverlo, Lb. Wij mogen aannemen dat er op een vluchtsch(r)ans enkele schuiloorden waren opgetrokken, misschien zelfs uitgediende huizen en schuurtjes er naar toe gedragen. Dit kleine lemen huis, oorspronkelijk slechts één woonruimte met erachter een slaapplek en ernaast een geitestalletje, kan tot een dergelijke noodbehuizing worden aangewend. De schoorsteen is gemaakt met gedroogde klei. Verplaatsing en opbouw 1970.

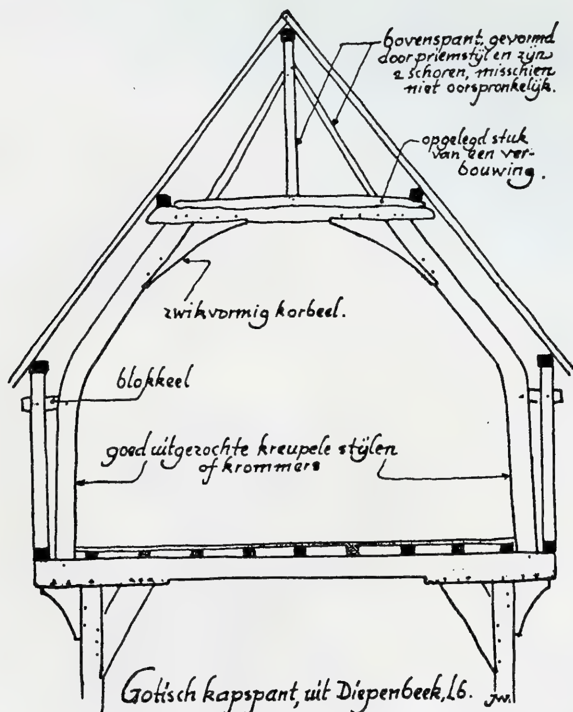
88. Pastorie uit Schriek, A. Werd in 1776 gebouwd door pastoor Adrianus Snoeckx : een snoek is voorgesteld op de trappaal. Statige pastorie, met tuinmuur, koetshuis en stalling. Uitdrukking van de belangrijke plaats die de dorpspastoor eertijds bekleedde. In de versiering is het rokoko (of stijl Lodewijk XV) vermengd met nog oudere elementen. Werd voor overbrenging afgestaan door het gemeentebestuur van Schriek in 1962 ; afbraak einde 1969 ; herbouw begonnen 1970.

89. Kapelletje uit Kortessem, Lb. Ons eerste vakwerkkapelletje: typisch Limburgs. Stond aan de Kapelstraat, vroeger Klikstraat en daarom genoemd «Kapelletje van de Klik». Andere naam : «Grinskapelletje» : grinzen = schreien. De moeders kwamen er op bedevaart met kinderen die veel schreiden. Vervoerd in 1970, herbouwd 1971, ingericht begin 1972.

90. Kleine bakstenen veldkapel uit Kortemark, W.-V., 18e eeuw (1725 ?). Heeft gestaan aan de Legestraat, nabij het grondgebied van Handzame, en was toegewijd aan O.-L.-Vrouw van Troost. Werd voor overbrenging geschonken door de h. A. Vandendorpe, bouwaannemer te Brugge-St.-Michiels (1970). Herbouwd 1972, ingericht 1973.

*91. Kleine bakstenen kapel uit Mazenzele, Br. Was in 1969, toen ze werd afgebroken en vervoerd, het laatste overblijfsel van de vierkanthoeve, genaamd het Rinkaashof aan de kant van de Kerkstraat. Voor overbrenging geschonken door Frans Van Biezen, waard van het Sportlokaal te Mazenzele. Een der 8 kapelletjes die eertijds aan de St.-

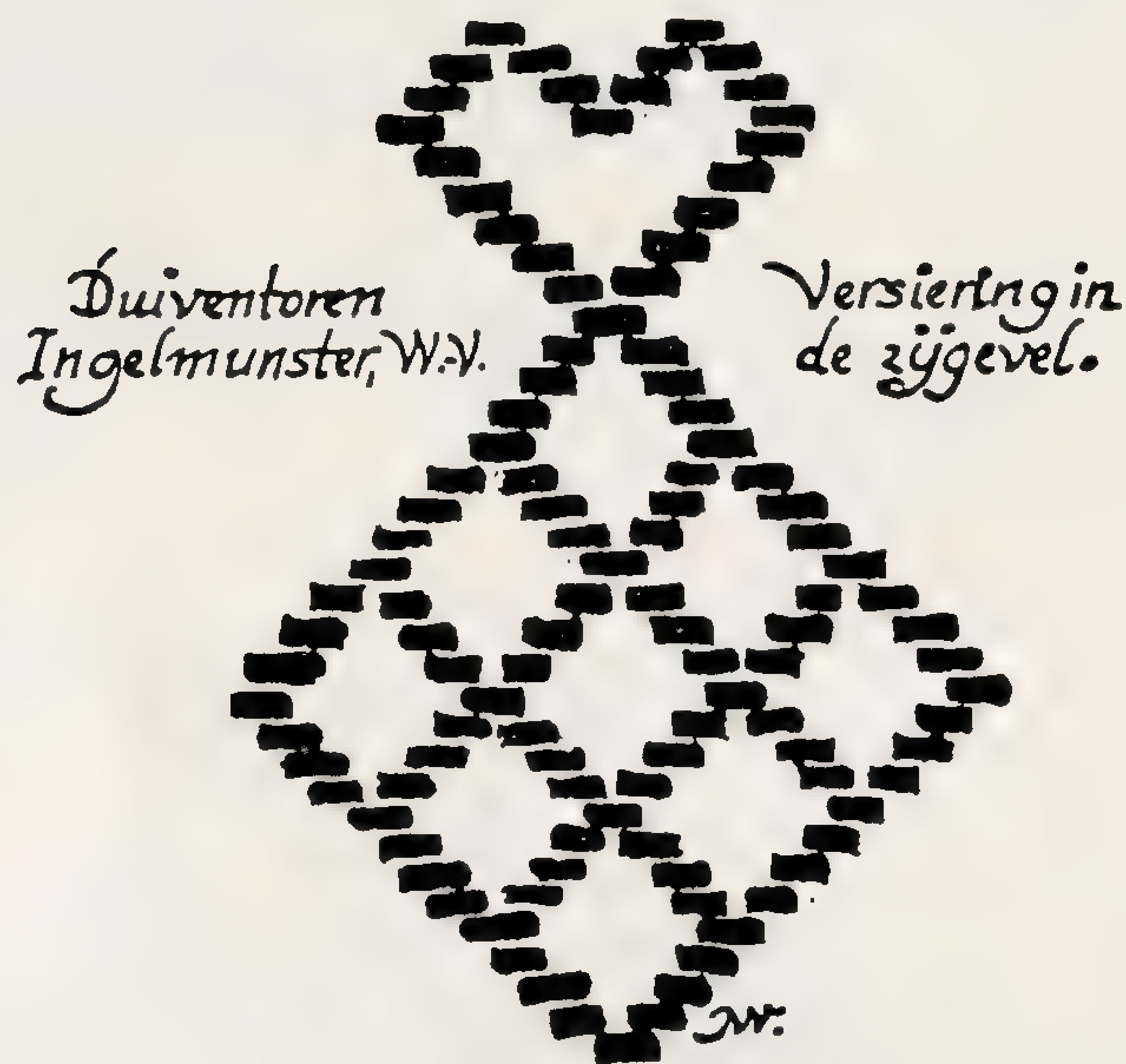
Petersweg (processieweg) hebben gestaan. Toegewijd aan St.-Donatus, patroon tegen de donder.

92. Mouterij-graanspijker uit Diepenbeek, Lb., ca. 1500. Was omgebouwd geweest tot woonhuis, stond aan de Kogelstraat. Verondersteld wordt, dat het gebouw oorspronkelijk heeft toebehoord aan de dorpsheer, die ook het paanhuis (Zie nr. 12 !) in zijn bezit had. Merkwaardig, énig stuk, ca. 1500 (met gotische dakspant). Voor overbrenging afgestaan door de wed. Vandepoel-Fabry, Diepenbeek (1970).

93. Vierkantboerderij, d.i. boerderij met gesloten aanlegvorm, genaamd «Het Duifhuis», uit St.-Truiden-Bernissem. Woonhuis (met duiventil op de zolder) gejaartekend «1663». «Het duifrecht» was voorbehouden aan de dorpsheer of aan boerderijen van een aanzienlijke grootte. De grote schuur heeft indrukwekkend balkwerk. Aankoop 13.02. 1971. Herbouw begonnen 1973.

94. Duiventoren uit Ingelmunster, W.-V. Heeft gestaan in het midden van het neerhof nabij het kasteel. Ingemetseld bouwjaar : 1634. De centrale duiventoren is een motief dat veel voorkwam in het Graafschap Vlaanderen. Het is een normale toestand, dat de dorpsheer op het neerhof nabij zijn kasteel een duiventil bezit, want hij had het «duifrecht». Gift ter nagedachtenis van Graaf de Montblanc, Baron van Ingelmunster, 1896-1970 (1971). Herbouwd in 1974.

*95. Staak- of standerdmolen uit West-Vlaanderen. Kenschetsend voor de lange molenvorm (« langrok »).

*96. Bakhuis van het eermalige nonnenklooster Lucieëndaal, St.-Truiden. Zeldzaam wegens het grote kruisvenster en de

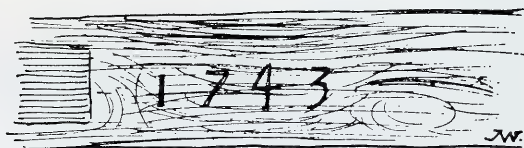
jaarsteen met bouwjaar « 1749 ». Voor overbrenging geschonken door de zusters van het St.-Jozefs-Ziekenhuis, St.-Truiden, 1963 ; afbraak en vervoer : 1967.

97. Stalletje van vakwerk uit Kozen, parochie Kortenbos, Lb. Heeft behoord tot «Het Pachthof», Hasseltse Steenweg, 2. Is groter en anders dan het gewone varkenshok in Haspengouw, kon nog kleinvee en gereedschap herbergen. Aankoop 1970, afbraak 1973. Herbouwd begin 1974.

98. Arbeiderswoning uit Kortessem, Lb. Voorbeeld van het kleine Middenlimburgse huis : rechthoekig van plattegrond en met toegang via een stalletje. De timmer is grotendeels van olmehout, wat zeldzaam is in die streek. Voor overbrenging geschonken door J. Wilmots-Candrix, Gors-Opleeuw, 1972. Afbraak en vervoer 1972, gericht 26.2.1973.

99. Kruidtuin. De tuin bevat : 1e de kruiden die vroeger dienden in de keuken (voor bloedworst, enz.) ; 2e die dienden tot geneesmiddel voor mens en dier ; 3e nijverheidsplanten (vlas, verfplanten, enz.) ; 4e oudtijdse bloemensoorten ; 5e klein fruit uit de eermalige boerenhof.

*100. Dorpsschooltje. Schooltje van vakwerk, waarschijnlijk uit 1835, uit de Nederstraat te Hoeselt, Lb. Er is 1 klaslokaal, 2 bijkamertjes, een afhang met gerieflijkheden. Eigenaardige bijzonderheid : in één der kamertjes heeft een vrouw gewoond, 'n onderwijzeres, gezegd «Schoolmarieke»: Maria Gevaerts, die bijna 102 jaar oud is geworden (7.5.1867-15.3.1969).

Inschrift wagenhuis uit Ardooie.

*101. Wagenhuis uit Ardooie, W.-V. De Westvlaamse wagenhuizen zijn, zoals trouwens ook de Kempense, fraaie gebouwtjes met strooien dak. Anders dan in de Kempen, zijn ze open aan de korte, en niet aan de lange zijde. Dit voorbeeld is gejaartekend 1743. Het gemeentebestuur van Ardooie verwierf het voor ons museum in 1971 en zijn diensten verzorgden toen ook de afbraak.

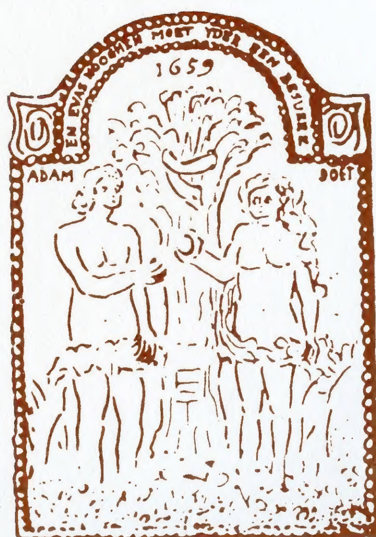
*102. In 1971 heeft de Katholieke Universiteit te Leuven de boerderij Caluwaerts, Pastorijstraat 2, Korbeek-lo, aangekocht en de er toe horende schaapskooi voor overbrenging afgestaan. Het is een zeer eenvoudig, rechthoekig lemen dienstgebouw, met hooizolder en pannendak, maar erg geriefelijk voor onze schaapskudde en passend in ons Brabants gehucht. De toegang is, zoals steeds voor schaapskooien, aan 'n korte zijde.

103. Woonhuis van een hofstede uit Hoogstade, W.-V. Dit woonhuis maakte deel uit van een boerderij met losse elementen, die bij de oever van de IJzer gelegen was. Het woonhuis bevatte een oudere kern, vermoedelijk uit een zeventiende eeuw, maar werd waarschijnlijk in de achttiende eeuw verbouwd. Typisch voor de achttiendeeeuwse boerenhuizen uit de streek is het doorlopen van de noklijn van het dak over gans het gebouw, het gebruik van de gele baksteen en de versiering van de wandhaarden met wandtegels. Dit woonhuis geeft samen met de Mikke uit Lo en het rossekot uit Lampernisse een idee van de boerderijbouw uit het IJzergebied.

104. Bakhuis uit Loppem, W.-V. Dit bakhuis hoorde bij herberg met watermolen van de Benedictijnerabdij van Zevenkerken te St. Andries bij Brugge. Het gebouwtje werd door de abdij aan het museum afgestaan ter vervollediging van het postje uit Loppem, nr. 64.

Drukkerij Peeters, Beringen.

Aantekeningen

Peeters, Beringen. Telefoon 011 - 42 20 66